

Η Δημιουργία Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών και η Σύνδεσή του με τους αντίστοιχους Ευρωπαϊκούς Φορείς

Μεταπτυχιακή Εργασία
Ιανουάριος 2009

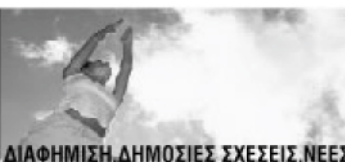
Αγιάτς Μπενάρδου
A.M. 4106M011

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ι. Τσιβάκου

Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού
Πάντειο Πανεπιστήμιο

ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ. ΜΕΝΤΙΑ. ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ. ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

Ευχαριστίες	2
I. Εισαγωγή	3
II. Οι Ευρωπαϊκοί Φορείς Πολιτιστικών Διαδρομών – Στόχοι και Ρόλος	7
α. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών	7
III. Η Οργανωσιακή και Θεσμική Δομή των Ευρωπαϊκών Φορέων Πολιτιστικών Διαδρομών	12
α. Πόροι.....	12
β. Συνεργασίες	13
γ. Σκοποί - Στόχοι.....	13
δ. Συμβάσεις	14
ε. Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία.....	15
1. Οι Ευρωπαϊκοί Δρόμοι του Μότσαρτ.....	15
2. Η Διαδρομή των Φώτων του Βορρά.....	16
3. Η Διαδρομή της Via Regia	17
IV. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές στην Ελλάδα σήμερα.....	19
α. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές και η Πολιτιστική Κουλτούρα στην Ελλάδα – Προβληματισμοί και Απαντήσεις.....	19
1. Η Ερμηνεία	19
2. Η σημασία της ίδρυσης Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών για τη χώρα μας.....	22
β. Η Ελληνική Εμπειρία.....	24
1. Οι Δρόμοι της Ελιάς	25
2. Οι Δρόμοι του Κρασιού	26
V. Προτάσεις Ίδρυσης Ελληνικού Οργανισμού.....	29
α. Το Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών ως Οργάνωση Εντάσεως Γνώσης.....	29
β. Το Ελληνικό Ινστιτούτο ως οργάνωση εντάσεως γνώσης: Διοίκηση και κουλτούρα.....	34
γ. Οργανωσιακή Δομή	34
1. Το Ελληνικό Ινστιτούτο ως οργάνωση εντάσεως γνώσης: Η Μητρική Οργάνωση ή Οργάνωση Μητρώου.....	34
2. Το Ελληνικό Ινστιτούτο ως οργάνωση εντάσεως γνώσης: Το Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου.....	38
VI. Συμπέρασμα - Επίλογος.....	41
VII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	43
Βιβλιογραφία	51

Ευχαριστίες

Πρωτίστως θα ήθελα να ευχαριστήσω την επόπτρια καθηγήτριά μου, κυρία Ιωάννα Τσιβάκου, η οποία, μέσα από το μάθημά της, αλλά και τις ουσιαστικές συζητήσεις μας εκτός αυτού, κατάφερε να μου κινήσει το ενδιαφέρον για ένα τελείως καινούργιο αντικείμενο.

Η εργασία αυτή οφείλει πολλά σε όλους ανεξαιρέτως τους καθηγητές μου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ιδιαίτερώς ευχαριστώ τον κύριο Κωστή Δάλλα που μου έδωσε την ιδέα των υποθέσεων εργασίας.

Ευγνωμοσύνη οφείλω στην κυρία Έλενα Κόρκα, Διευθύντρια Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού που μου ανέθεσε το 2007 τη χαρτογράφηση πολιτιστικών διαδρομών, καθώς και σε όλους τους συναδέλφους μου στο Τμήμα Ξένων Σχολών, Ελληνικών και Ξένων Επιστημονικών Ιδρυμάτων, Οργανισμών και Διεθνών Θεμάτων.

Το εξώφυλλο της εργασίας αυτής επιμελήθηκε η γραφίστρια και φίλη Αργυρώ Σταρίδα. Την ευχαριστώ πολύ γι' αυτό.

Η εμπειρία μου στο Πάντειο θα ήταν σίγουρα εντελώς διαφορετική εάν δεν είχα γνωρίσει τη Βάσω Μπελιά και την Ιωάννα Τζαβάρα. Πολλά ευχαριστώ για όλα!

Πρέπει, επίσης, να ευχαριστήσω όλους όσους με ενθάρρυναν να συνεχίσω τις σπουδές μου και μετά το τυπικό τους τέλος, το 2006. Ως προς αυτό, χρωστάω πολλά στον Παντελή Καμμά που μου άλλαξε γνώμη, αλλά και τον Κωστή Γιαννόπουλο, όπως πάντα.

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στη μητέρα μου, Κάλλη, και τον αδερφό μου, Γιώργο – και όχι μόνο επειδή στο παρελθόν τους αδίκησα.

Αθήνα, 18 Ιανουαρίου 2009

I. Εισαγωγή

Κατά το 2007 μου δόθηκε η ευκαιρία να εργαστώ στο πλαίσιο του προγράμματος "Διαπολιτισμικές Συναντήσεις σε Θαλάσσιες, Λιμναίες και Ποτάμιες Διαδρομές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης", ως υπάλληλος του Τμήματος "Ξένων Σχολών, Ελληνικών και Ξένων Επιστημονικών Ιδρυμάτων, Οργανισμών και Διεθνών Θεμάτων", το οποίο υπάγεται στη "Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων" του Υπουργείου Πολιτισμού. Στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού, που αποτελούσε την επίσημη προετοιμασία της Ελλάδας για το Forum – Σύνοδο Κορυφής που έλαβε χώρα στη Αθήνα τον Ιούνιο του 2008, περίπου είκοσι υπάλληλοι του ΥΠ.ΠΟ. ήμασταν επιφορτισμένοι με τη χαρτογράφηση και δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών διασυνοριακού χαρακτήρα, οι οποίες θα παρουσιάζονταν σε έκθεση και δημοσίευση στο πλαίσιο του Forum. Σκοπό του προγράμματος αυτού, του οποίου η διάρκεια είχε οριστεί σε 18 μήνες, αποτελούσε η ανάδειξη των επαφών και των σχέσεων που πραγματοποιήθηκαν διαχρονικά με συνδετικό στοιχείο το νερό ανάμεσα στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.¹ Απώτερο σκοπό, μέσω της ανάπτυξης διαπολιτισμικού διαλόγου,² αποτελεί η προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού και της αειφόρου ανάπτυξης στην εν λόγω περιοχή.³

Το Forum είχε σχεδιαστεί ώστε να περιλαμβάνει τη χάραξη / χαρτογράφηση των υδάτινων διαδρομών (επισήμανση θέσεων οι οποίες αποτελούσαν τους κόμβους επαφής των λαών και πολιτισμών, και την αντίστοιχη συγγραφή λημμάτων). Σε δεύτερη φάση, το έργο αποσκοπούσε στο σχεδιασμό και δημιουργία ηλεκτρονικού

---

¹ Οι συμμετέχουσες χώρες ήταν οι: Ελλάδα, Βουλγαρία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Αλβανία, Κροατία, Τουρκία, Ρουμανία, Μαυροβούνιο, Π.Γ.Δ.Μ. και Σερβία.

² http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=34327&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html Σε διεθνές επίπεδο, για την UNESCO η έννοια του διαπολιτισμικού διαλόγου είναι διαρκώς σημαντικότερη στο πλαίσιο του διεθνούς πολιτικού κλίματος της παγκοσμιοποίησης. Μάλιστα, ο διαπολιτιστικός και διαθρησκευτικός διάλογος προωθείται και σε επίπεδο ΟΗΕ μέσω της πρωτοβουλίας Συμμαχία των Πολιτισμών (UNAOC) (<http://www.unaoc.org/>) του Γενικού Γραμματέα. Στο ίδιο πλαίσιο η UNESCO, έχει εισηγηθεί το πρόγραμμα Διαδρομές Διαλόγου (Routes of Dialogue) (http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=35022&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)

³ Πιο αναλυτικά, το εν λόγω πρόγραμμα είχε προδιαγραφεί με τους εξής σκοπούς: α) την υποστήριξη και ενίσχυση τόσο της διακρατικής συνεργασίας όσο και αυτής μεταξύ των κεντρικών και περιφερειακών διοικήσεων, β) την προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού, γ) την αειφόρο ανάπτυξη, δ) τη διατήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και του φυσικού περιβάλλοντος ως πολιτιστικού αγαθού, ε) τη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων, στ) την κατάρτιση επιστημονικού προσωπικού κατάλληλου για το σχεδιασμό τη στήριξη ανάλογων μελλοντικών δράσεων, και τέλος ζ) την ανταλλαγή τεχνογνωσίας μεταξύ των κρατών σχετικά με τη μελέτη, προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

τόπου, τη διοργάνωση έκθεσης, την πραγματοποίηση συνεδρίου και την ανάπτυξη ειδικής εκπαιδευτικής εφαρμογής. Το υλικό / αποτέλεσμα του έργου θα είχε ως αποδέκτη το ευρύ κοινό (τόσο ελληνικό όσο και διεθνές), αλλά και την παρουσίαση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε εκπαιδευτικό επίπεδο, καθώς και την ευαισθητοποίηση των παιδιών στην προστασία της.

Η εν λόγω δράση του τμήματος εντάσσεται στη γενικότερη ευρωπαϊκή πολιτική που ακολουθεί τα τελευταία χρόνια τόσο η UNESCO διεθνώς όσο και το Συμβούλιο της Ευρώπης στο πλαίσιο δράσεων της Ε.Ε. (βλ. παρακάτω), η οποία αφορά στη διαμόρφωση κοινής ευρωπαϊκής συνείδησης μέσω της όσμωσης των διαφορετικών πολιτιστικών ταυτοτήτων των λαών της Ευρώπης, και αποσκοπεί στη διευκόλυνση διακρατικών συνεργασιών. Αυτό δε σημαίνει βέβαια ότι οι πρωτοβουλίες αυτές στοχεύουν στην υποτίμηση του εθνικού πολιτιστικού αποθέματος της εκάστοτε χώρας, αντιθέτως, μέσα από την ανάδειξη και ενίσχυση της διαφορετικότητας αποσκοπούν στην ευρύτερη προβολή της ποικιλομορφίας της πολυδιάστατης ευρωπαϊκής και διαβαλκανικής πολιτιστικής ταυτότητας.

Παρά το γεγονός ότι η ομάδα που ανέλαβε τη χαρτογράφηση των ευρωπαϊκών πολιτιστικών διαδρομών για λογαριασμό του ΥΠ.ΠΟ. αποτελείτο από επιστήμονες πολλών ειδικοτήτων (αρχαιολόγους, ιστορικούς, μουσειολόγους, αρχιτέκτονες, φιλόλογους κτλ.), ανέκυψε πλήθος δυσκολιών που απέτρεψε την ομαλή διεξαγωγή των εργασιών και οδήγησε σε πλήθος τριβών και καθυστερήσεων. Οι υπάλληλοι, όλοι διαφορετικού εργασιακού καθεστώτος και συνεπώς συχνά ωραρίου και συνθηκών εργασίας (μόνιμοι υπάλληλοι, συμβασιούχοι αορίστου ή ορισμένου χρόνου, ωρομίσθιοι κτλ.), παρέμειναν επιφορτισμένοι με τις καθημερινές τους υποχρεώσεις και αρμοδιότητες, ενώ παράλληλα είχαν αναλάβει την έρευνα και τη συνεργασία ως προς τις πολιτιστικές διαδρομές, έναν όρο που για πολλούς από αυτούς παρέμεινε ασαφής και μέχρι το πέρας του προγράμματος.

Παρά τις διαρκείς ενημερώσεις και συναντήσεις, και, επίσης, παρά την κατά κανόνα αγαστή συνεργασία ανάμεσα στα μέλη της ομάδας, η γραφειοκρατική δομή της υπηρεσίας παρακώλυε σε σημαντικό βαθμό τόσο το πάθος των εργαζομένων όσο και την προσήλωσή τους σε ένα τόσο καινοτόμο αντικείμενο όπως οι διαδρομές. Η διαρκής απόσπαση της προσοχής από το σκοπό τόσο για υπηρεσιακούς όσο και για διαπροσωπικούς λόγους εν τέλει στέρησε στο τμήμα την ευκαιρία να ολοκληρώσει με επιτυχία το έργο του, και οι χαραγμένες πολιτιστικές διαδρομές δεν παρουσιάστηκαν ποτέ σε πανευρωπαϊκό ή διαβαλκανικό επίπεδο, παρά τις κατά καιρούς

προκαταρκτικές παρουσιάσεις τους σε συνέδρια και συναντήσεις μικρότερης εμβέλειας.⁴

Η έως τώρα εμπειρία έχει καταστήσει σαφές ότι η ιδιαιτερότητα της εργασίας σε ένα τόσο καινοτόμο αντικείμενο απαιτεί συγκέντρωση των εργαζομένων τόσο σε προσωπικό επίπεδο (ώστε να μην αποσπάται η προσοχή από το έργο), όσο και σε οργανωσιακό επίπεδο ώστε να υφίσταται επαρκής και αποδοτικός συντονισμός των διαφόρων φάσεων του έργου. Καθώς, τα τελευταία χρόνια, κάποιοι ευρωπαϊκοί οργανισμοί προωθούν και ευνοούν τη δημιουργία των οργανωσιακών συνθηκών εκείνων, οι οποίες θα προωθήσουν τις εργασίες χάραξης νέων πολιτιστικών διαδρομών, η Ελλάδα, με το αδιαμφισβήτητο πλεονέκτημα ως προς τον πλούτο του πολιτιστικού της αποθέματος, δεν μπορεί να μην έχει ενεργό συμμετοχή και ανταπόκριση, ή, χειρότερα, δεν μπορεί η συμμετοχή της να είναι αποσπασματική και ευκαιριακή.

Με την παρούσα εργασία προτείνεται η δημιουργία Ελληνικού φορέα πολιτιστικών διαδρομών. Η δομή της εργασίας έχει ως ακολούθως: Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζονται τόσο οι στόχοι, ο ρόλος και η δομή των αντίστοιχων ευρωπαϊκών φορέων πολιτιστικών διαδρομών, δηλαδή του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών. Από το κεφάλαιο αυτό προκύπτουν και οι ευρύτεροι σκοποί και στόχοι του Ελληνικού Ινστιτούτου. Στο επόμενο κεφάλαιο, προκειμένου να αποτυπωθούν, κατά το δυνατόν, οι απόψεις και τάσεις σχετικά με τις πολιτιστικές διαδρομές στην Ελλάδα σήμερα, και να δείξουμε την ανάγκη για την ίδρυση ενός Ελληνικού φορέα, συντάχθηκε ένα σύντομο ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα). Οι απαντήσεις που προέκυψαν παρουσίασαν εξαιρετικό ενδιαφέρον όσον αφορά στην σημασία των πολιτιστικών διαδρομών για την Ελλάδα σήμερα. Ακολουθεί η επισκόπηση της Ελληνικής εμπειρίας ως προς τις υφιστάμενες θεσμοθετημένες πολιτιστικές διαδρομές. Εν συνεχεία, στο επόμενο κεφάλαιο, παρατίθεται μία ανάλυση των οργανώσεων εντάσεως γνώσης (λόγω της καινοτομίας του αντικειμένου του φορέα) και των κοινωνικών σχέσεων και της επικοινωνίας, παραγόντων σημαντικών για την επιτυχία του έργου και των δράσεων, όπως έδειξε, άλλωστε, και η εμπειρία κατά την εργασία στο εν λόγω αντικείμενο. Τέλος, ακολουθούν δύο υποθέσεις εργασίας που αφορούν στην πιθανή οργανωσιακή

---

⁴ Προσχέδια και πιλοτικές διαβαλκανικές πολιτιστικές διαδρομές παρουσιάστηκαν επιτυχώς το Σεπτέμβριο και Οκτώβριο του 2007 τόσο στη Διεύθυνση του Τμήματος Πολιτιστικών Πολιτικών και Διεθνούς Διαλόγου της UNESCO όσο και σε ιθύνοντα μέλη της Γενικής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης, Πολιτισμού και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Νεότητας και Αθλητισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης.

δομή του ελληνικού ινστιτούτου, την οργάνωση μήτρας και το νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου.

II. Οι Ευρωπαϊκοί Φορείς Πολιτιστικών Διαδρομών – Στόχοι και Ρόλος

α. Το Συμβούλιο της Ευρώπης και το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών

Με έδρα το Στρασβούργο, από το 1949 που ιδρύθηκε μέχρι σήμερα, το Συμβούλιο της Ευρώπης μετράει 46 χώρες-μέλη με δημοκρατικά πολιτεύματα. Ενώ αρχική του προτεραιότητα αποτέλεσαν τα ανθρώπινα δικαιώματα, εξ' αρχής στράφηκε δραστικά στο χώρο του πολιτισμού. Όπως παρατηρεί η Τζουμάκα, οι δράσεις του εν λόγω οργανισμού επικεντρώνονται α) στη διακρατική πολιτιστική συνεργασία σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, β) στην προστασία και προβολή της ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας και ιδιαίτερα της πολιτισμικής πολυμορφίας που χαρακτηρίζει την ευρωπαϊκή ήπειρο και γ) στην προώθηση της πολιτιστικής ανάπτυξης με κύρια μέσα την πολιτιστική δημοκρατία και τη διαρκή εκπαίδευση.⁵

Η ιδέα για τις πολιτιστικές διαδρομές γεννήθηκε το 1960 όταν μια ομάδα εργασίας του Συμβουλίου της Ευρώπης παρουσίασε μια μελέτη με θέμα τη συλλογική ευρωπαϊκή συνείδηση για τους πολιτιστικούς χώρους της Ευρώπης και την ενσωμάτωσή τους στην κουλτούρα του ελεύθερου χρόνου. Το συμπέρασμα της μελέτης αυτής αφορούσε στον επαναπροσδιορισμό της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω των ταξιδιών. Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η *Πρόταση 987* του 1984, η οποία απηύθυνε πρόσκληση προς τους αρμοδίους υπουργούς των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ενθάρρυνση των Ευρωπαϊκών πολιτιστικών διαδρομών. Τρία χρόνια αργότερα, το 1987, εγκαινιάστηκε το πρόγραμμα των Ευρωπαϊκών διαδρομών με τα *Μονοπάτια του Santiago de Compostella*, τα οποία αργότερα επεκτάθηκαν και ενσωμάτωσαν τις Προσκυνηματικές Διαδρομές της Ευρώπης. Αρχικό στόχο της ίδρυσης της διαδρομής αυτής αποτελούσε η δημιουργία ενός ταξιδιού στο χώρο και το χρόνο,

---

⁵ Τζουμάκα 2005, 149. Βλ. Τζουμάκα 2005, 148-151 για τις διασκέψεις και τα προγράμματα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

μέσω του οποίου θα προβαλλόταν η κοινή πολιτιστική κληρονομιά διαφορετικών χωρών και πολιτισμών της Ευρώπης.⁶

Εν αντιθέσει με τους αρχικούς του σκοπούς και κατευθύνσεις, το πρόγραμμα των πολιτιστικών διαδρομών του Συμβουλίου της Ευρώπης, δεν έχει πλέον ως αποκλειστική προτεραιότητα την προστασία της κληρονομιάς, αλλά κατ' ουσία επιδιώκει την εφαρμογή ενός ευρύτερου κοινωνικού σχεδίου. Στόχο του σχεδίου αυτού αποτελεί η συνειδητοποίηση των δεσμών των πολιτών με το παρελθόν και την πολιτιστική τους κληρονομιά, και, συνεπώς, την ενίσχυση της πολιτιστικής και ευρωπαϊκής τους ταυτότητας.

Οι πολιτιστικές διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελούν ένα διασυνοριακό και συλλογικό πρόγραμμα μεταξύ τοπικών και εθνικών φορέων, αλλά και πανεπιστημίων και μη κυβερνητικών οργανισμών. Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, η απομάκρυνση των πολιτών από τη στείρα θέση του παρατηρητή και η μετατροπή τους σε δημιουργούς νέων πολιτιστικών εμπειριών, θα συμβάλει σημαντικά στην αειφόρο ανάπτυξη, την προστασία του περιβάλλοντος, την οικονομική ευημερία και την κοινωνική συνοχή.

Ο πολυδιάστατος αυτός διάλογος προάγει τις διακρατικές σχέσεις και, κατά συνέπεια, οι λαοί συσφίγγουν τις σχέσεις τους μέσω πολιτιστικών και ιστορικών δρόμων, οριζομένων τόσο μέσω απτών καταλοίπων (αρχαία και νεότερα κινητά ή ακίνητα μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι και ιστορικοί τόποι) όσο και άυλων μνημείων,⁷ όπως οι μύθοι, οι θρύλοι και οι παραδόσεις. Μακρόπνοος στόχος των

---

⁶ Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η ανάδειξη της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και η προσπάθεια εμπέδωσής της από τους ευρωπαίους πολίτες αποτελεί τα τελευταία χρόνια κεντρικό άξονα της στρατηγικής των ευρωπαϊκών οργανισμών. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα τα τελευταία 14 χρόνια συμμετέχει στον εορτασμό των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς, οι οποίες αποτελούν σημαντική ευρωπαϊκή εκδήλωση πολιτιστικού περιεχομένου και υποστηρίζονται τόσο από την Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Οι Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση των πολιτών της Ευρώπης σε θέματα προστασίας της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, και αποσκοπούν στην ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής συνείδησης και του διαπολιτισμικού διαλόγου. Προς την ίδια κατεύθυνση άλλωστε, έχουν κινηθεί και άλλες πρωτοβουλίες στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια, όπως η έκθεση «Ο χρόνος και οι μέρες, γιορτές και δρώμενα: μία κοινή πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης» που παρουσιάστηκε το 2001 στο Μουσείο Μπενάκη, την οποία συνδιοργάνωσε το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών.

⁷ Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να αναφερθούμε στο Άρθρο 2 του Ν. 3028/2002 σχετικά με την έννοια των ορισμών που αναφέρονται στην παρούσα εργασία: α) Ως **πολιτιστικά αγαθά** νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου. β) Ως **μνημεία** νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία βάσει των εξής διακρίσεων: αα) Ως **αρχαία μνημεία ή αρχαία** νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830 (...). Στα αρχαία μνημεία συμπεριλαμβάνονται σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα για τα

διασυνδέσεων αυτών αποτελεί τόσο η προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού όσο και της αιεφόρου ανάπτυξης, αλλά και τα οικονομικά οφέλη για τα συμβαλλόμενα κράτη.⁸

Στο σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο να σημειωθεί ότι, ως προγράμματα, οι πολιτιστικές διαδρομές συνάδουν πλήρως με τις εδώ και μία δεκαετία περίπου κατευθύνσεις που εισηγείται η UNESCO. Οι νόρμες της UNESCO για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς εντάσσονται και διέπονται πλέον από ένα χαρακτήρα παγκοσμιοποίησης. Ο νέος σχετικά χαρακτήρας αυτός εμφορείται από την παγκοσμιοποιημένη αντίληψη ως προς τις νέες τάσεις για την κληρονομιά.⁹ Το σκεπτικό των δράσεων αυτών συνοψίζεται στην αναζήτηση και προώθηση της συλλογικής μνήμης των Ευρωπαίων πολιτών διαμέσου της προβολής της διαφορετικότητας και των ιδιαιτεροτήτων κάθε λαού.

οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη. ββ) Ως νεότερα μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που είναι μεταγενέστερα του 1830 και των οποίων η προστασία επιβάλλεται λόγω της ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους (...). γγ) Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών, καθώς και τα μνημεία που βρίσκονται στο έδαφος ή στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών ή ποταμών και δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών. Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους. δδ) Ως κινητά μνημεία νοούνται τα μνημεία που δεν θεωρούνται ακίνητα. γ) Ως αρχαιολογικοί χώροι νοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς, οι οποίες περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή αποτέλεσαν ή υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν από τους αρχαιότερους χρόνους έως και το 1830 μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα. Οι αρχαιολογικοί χώροι περιλαμβάνουν και το απαραίτητο ελεύθερο περιβάλλον που επιτρέπει στα σωζόμενα μνημεία να συντίθενται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα. δ) Ως ιστορικοί τόποι νοούνται είτε εκτάσεις στην ξηρά ή στη θάλασσα ή στις λίμνες ή στους ποταμούς που αποτέλεσαν ή που υπάρχουν ενδείξεις ότι αποτέλεσαν το χώρο εξαιρετών ιστορικών ή μυθικών γεγονότων, ή εκτάσεις που περιέχουν ή στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται μνημεία μεταγενέστερα του 1830, είτε σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης μεταγενέστερα του 1830, τα οποία συνιστούν χαρακτηριστικούς και ομοιογενείς χώρους, που είναι δυνατόν να οριοθετηθούν τοπογραφικά, και των οποίων επιβάλλεται η προστασία λόγω της λαογραφικής, εθνολογικής, κοινωνικής, τεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους. ε) Ως άυλα πολιτιστικά αγαθά νοούνται εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν μαρτυρίες του παραδοσιακού, λαϊκού και λόγιου πολιτισμού. Σε ό,τι αφορά στην άυλη κληρονομιά, η σύμβαση της UNESCO (2003), αναφερόμενη στη ειδική προστασία των άυλων αγαθών και τη διαφύλαξη του λαϊκού και παραδοσιακού πολιτιστικού αποθέματος, κάνει λόγο για το τι συνιστά στην Ευρώπη ο όρος «άυλη πολιτιστική κληρονομιά»: η προφορική παράδοση και έκφραση, συμπεριλαμβανομένης και της ίδιας της γλώσσας, οι παραστατικές τέχνες, οι κοινωνικές πρακτικές και τα τελετουργικά, οι γνώσεις και οι πρακτικές σχετικά με τη φύση και το σύμπαν καθώς και οι παραδοσιακές χειροτεχνίες. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονιστεί ότι οι πολιτιστικές διαδρομές αφορούν σε πολύ μεγάλο μέρος τους το άυλο πολιτιστικό απόθεμα.

⁸ Τα οικονομικά οφέλη αποτέλεσαν αντικείμενο της ομιλίας του P. Chassigneux, διευθυντή του δικτύου Sanef που ενώνει 5 μεγάλες Ευρωπαϊκές πόλεις (Λονδίνο, Βρυξέλλες, Λουξεμβούργο, Φρανκφούρτη, Στρασβούργο), στο λόγο του στην «7^η Ημερίδα για τη Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς».

⁹ Protz 1998, 227.

Όπως μάλιστα πολύ σωστά παρατήρησε και ο Prott μία δεκαετία και πλέον πριν, η αντίληψη για την παγκοσμιότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει πια έναν εκτενώς "παγκοσμιοποιημένα ενιαίο" χαρακτήρα, ο οποίος είναι φανερός και από τη γλώσσα που χρησιμοποιείται από τους αρμόδιους παγκόσμιους οργανισμούς και ασφαλώς επηρεάζει και τις πρωτοβουλίες για νέες δράσεις.¹⁰

Το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών ιδρύθηκε στο Λουξεμβούργο δέκα χρόνια αργότερα, τον Ιούλιο του 1997,¹¹ με βάση την πολιτική συμφωνία που υπεγράφη από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την Κυβέρνηση του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου (Υπουργείο Πολιτισμού, Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας). Πρωταρχικός στόχος του Ινστιτούτου είναι η διασφάλιση της συνέχειας του έργου του Συμβουλίου της Ευρώπης στις πολιτιστικές διαδρομές, αλλά και η δημιουργία νέων διαδρομών. Επίσης, ευθύνη του Ινστιτούτου αποτελεί και ο συντονισμός διαφόρων δημοσίων και ιδιωτικών φορέων των 48 κρατών που έχουν υπογράψει την Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Διακήρυξη.

Από το 1998 το Συμβούλιο της Ευρώπης παραχώρησε στο Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών την επίβλεψη του προγράμματος των πολιτιστικών διαδρομών. Ουσιαστικά, ως φορέας, το Ινστιτούτο εξυπηρετούσε λειτουργικές ανάγκες. Ο ρόλος του περιλάμβανε:

- την αξιολόγηση αιτήσεων για νέα έργα
- την επίβλεψη δραστηριοτήτων στο χώρο και το συντονισμό της δράσης των συμβαλλόμενων οργανισμών, και τέλος
- τη διάδοση και την αρχειοθέτηση σχετικών πληροφοριακών κειμένων και εγγράφων

Παράλληλα, το Συμβούλιο της Ευρώπης εξακολουθεί να ορίζει την πολιτική και τις κατευθύνσεις του προγράμματος των Πολιτιστικών Διαδρομών, και υιοθετεί νέες θεματικές και διαδρομές. Επίσης, το Συμβούλιο εγκρίνει τα δίκτυα και απονέμει βραβεία σε πολιτιστικές διαδρομές ανάλογα με την πανευρωπαϊκή τους εμβέλεια.¹²

---

¹⁰ Prott 1998, 227-228.

¹¹ Έως τότε οι δράσεις περιορίζονταν σε προγράμματα του Συμβουλίου της Ευρώπης, όμως μέχρι το 1997 είχαν επεκταθεί, και, λόγω του ότι συμπορευόνταν και προέβλεπαν το έργο και τους άξονες της πολιτιστικής πολιτικής της Ε.Ε., κρίθηκε απαραίτητη η ίδρυση ενός αυτόνομου και εξειδικευμένου φορέα.

¹² Τα θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς με τα οποία ασχολείται το Συμβούλιο της Ευρώπης έχουν κατά βάση δύο θεματικές: τις συνθήκες για την πολιτιστική κληρονομιά και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Σε ό,τι αφορά στην παρούσα εργασία, το Συμβούλιο της Ευρώπης προετοιμάζει τις συνθήκες για την πολιτιστική κληρονομιά προς επικύρωση από τα Κράτη-Μέλη: Siehr 2003, 558. Οι συνθήκες αυτές αφορούν κυρίως στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι περισσότερο θεωρητική με έμφαση στις αρχές και τους τρόπους της δράσης παρά παρεμβατική, και πολλές φορές το αποτέλεσμα έγκειται εξ' ολοκλήρου στη δράση των επιμέρους χωρών-μελών.

III. Η Οργανωσιακή και Θεσμική Δομή των Ευρωπαϊκών Φορέων Πολιτιστικών Διαδρομών

Το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών αποτελεί έναν μη-κερδοσκοπικό οργανισμό και διέπεται από το δίκαιο του Λουξεμβούργου, ενώ η έδρα της διοίκησής του είναι στο Λουξεμβούργο. Η ιδιαιτερότητα και πιθανώς πολυπλοκότητα του οργανωσιακού του καθεστώτος έγκειται στη διπλή επίβλεψη της λειτουργίας του, τόσο από το Συμβούλιο της Ευρώπης όσο και από το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου.

α. Πόροι

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, έχοντας αναθέσει στο Ινστιτούτο την παρακολούθηση των ήδη καθορισμένων και θεσμοθετημένων διαδρομών, σε μεγάλο βαθμό επιβλέπει την τεχνική υποστήριξη που αυτό τους παρέχει αλλά και τη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων που μελλοντικά θα εξυπηρετήσει τη διαχείρισή τους. Το έτερο επιβλέπον όργανο, το Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου, παρείχε αρχικά στο Ινστιτούτο εξοπλισμό και εγκαταστάσεις (κτιριακές και τεχνικές υποδομές), ενώ συμβάλλει στη χρηματοδότησή του από το Υπουργείο Πολιτισμού, Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας του Λουξεμβούργου. Επιπροσθέτως, το Μεγάλο Δουκάτο συνδράμει τα μέγιστα στην καλλιέργεια και υποστήριξη των διμερών πολιτιστικών συμφωνιών και συμβάσεων μεταξύ του Ινστιτούτου και αντίστοιχων ευρωπαϊκών φορέων.

Παρά τις δεσμεύσεις του προς τους ως άνω εποπτεύοντες οργανισμούς, το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών τονίζει μέσα από την ιστοσελίδα του ότι παραμένει οικονομικά ανεξάρτητο, παρά τη στήριξη που του παρέχει το Συμβούλιο της Ευρώπης αλλά και το Λουξεμβουργιανό κράτος. Εκτός από τις εισφορές δημοσίων φορέων και ιδιωτών, το Ινστιτούτο χρηματοδοτείται, όπως δηλώνει, από ίδιες δραστηριότητες, χορηγίες, δωρεές, κληροδοτήματα και συνδρομές μελών.

β. Συνεργασίες

Με την ίδρυσή του, το Ινστιτούτο άρχισε να συνάπτει συνεργασίες διαφόρων μορφών με ευρωπαϊκούς φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, αρχές και ακόμα και με δημόσιες υπηρεσίες. Οι πολυποίκιλες αυτές συνεργασίες στόχο είχαν την ενίσχυση του ευρωπαϊκού δικτύου επαφών του Ινστιτούτου αλλά και του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ο θεσμικός εξοπλισμός του Ινστιτούτου και με τεχνικής φύσεως αρμοδιότητες κατέστησε δυνατή και τη σύναψη συμβάσεων οι οποίες ήταν δύσκολο αν όχι τελείως αδύνατο να εκτελεστούν από το φορέα αυτό εντός του στενού πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το αντικείμενο τέτοιου είδους συμβάσεων διακρίνεται σε δύο σαφώς διαχωρισμένα μεταξύ τους τμήματα. Το τμήμα των συμβάσεων το οποίο αφορά σε αναλύσεις και εκτενείς μελέτες των κατά περίπτωση διαδρομών καθώς και σε εδαφικές δομές και χαράξεις δε δεσμεύει το Ινστιτούτο σε συνέχιση της συνεργασίας παρά μόνο όταν εκείνο κρίνει αναγκαίο. Το Ινστιτούτο διατηρεί το δικαίωμα να συνεχίσει τις μελέτες ανάλογα με τις δυνατότητές του αλλά και με τη δυναμική του κάθε προγράμματος. Το δεύτερο τμήμα το οποίο αποτελεί αντικείμενο των συμβάσεων αφορά στην ανάπτυξη προγραμμάτων συνεργασίας με αμοιβαία συμβολή. Στις περιπτώσεις αυτές, η συνθήκη που προηγείται της σύναψης της συνεργασίας αναφέρει συγκεκριμένες δεσμεύσεις μεταξύ των συμβαλλόμενων φορέων καθώς και τη διάρκειά τους.

γ. Σκοποί - Στόχοι

Ο σκοπός της σύναψης συνεργασίας εκ μέρους του Ινστιτούτου είναι κατά βάση διττός: αφ' ενός η παρακολούθηση και επέκταση των υφιστάμενων διαδρομών, η προσέλκυση νέων σχετικών με αυτές φορέων, και αφ' ετέρου, η δημιουργία νέων διαδρομών και η εισήγηση καινούργιων χαράξεων.

Η χαρτογράφηση νέων πολιτιστικών διαδρομών αποτελεί το βασικότερο στόχο των εν λόγω συνεργασιών. Οι διαδρομές αυτές ξεκινούν είτε με τη δημιουργία νέων θεματικών ή δικτύων επαφών, είτε με έναν καθαρά εδαφικό σχεδιασμό εντός μιας συγκεκριμένης κοινότητας.

Το Ινστιτούτο υπογραμμίζει ότι, κατά κανόνα, ο ρόλος του δεν περιλαμβάνει τη χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων / διαδρομών που εγκρίνει, καθώς

περιορίζεται κυρίως στη στήριξη και διευκόλυνση οικονομικών συμφωνιών που αφορούν σε τυχόν νέες προτάσεις.

δ. Συμβάσεις

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι η δημιουργία νέων διαδρομών πολιτιστικού ενδιαφέροντος μπορεί να αποτελεί εισήγηση τόσο του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου όσο και των συνεργαζόμενων οργανισμών. Την αποδοχή μιας εισήγησης εκ μέρους των συμβεβλημένων φορέων ακολουθεί η σύναψη σύμβασης που να αφορά σε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα και γεωγραφική περιοχή. Στη σύμβαση αυτή εμπλέκονται διάφοροι συνεργάτες σε πολλές χώρες. Απώτερος φυσικά στόχος των κατά περίπτωση συμβάσεων και συνεργασιών είναι η αειφόρος ανάπτυξη. Οι συμβάσεις αυτές έχουν κατά κανόνα διαρκή χαρακτήρα όσον αφορά στη χρονική τους διάρκεια, κάτι το οποίο εξάλλου προσιδιάζει στον προαναφερθέντα βασικό στόχο της αειφορίας. Είναι βέβαια αυτονόητο ότι βασική προϋπόθεση και εγγύηση της βιωσιμότητας των αντίστοιχων έργων είναι η εξασφάλιση – καθ' όλη τη διάρκεια της σύμβασης – των αναγκαίων προς τούτο οικονομικών πόρων. Περαιτέρω αναγκαίοι όροι για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων συνεργασίας είναι ασφαλώς ο επιτυχής συντονισμός των συμμετεχόντων μερών και η πραγματική βούληση των τοπικών φορέων να συμβάλουν ενεργά κατά το μέρος που τους αναλογεί στην πραγματοποίηση των στόχων του προγράμματος.

Η ευρύτητα των τύπων συμβάσεων / συμφωνιών που το Ινστιτούτο είναι βάσει των καταστατικών του κειμένων αρμόδιο να συνάψει διαφαίνεται από το γεγονός ότι, εκτός των προαναφερθέντων συμφωνιών, αυτό έχει τη δυνατότητα να συνάπτει και περιορισμένης διάρκειας συμφωνίες. Κριτήριο για τη σύναψη αυτού του τύπου των συμφωνιών αποτελεί η δυνατότητα ή μη για αειφόρο ανάπτυξη των διαδρομών, η αυτονομία ή μη των εμπλεκόμενων φορέων και η στερεή ή μη βάση των πολυμερών δεσμών συνεργασίας.

Με βάση τα καταστατικά του κείμενα, το Ινστιτούτο έχει τη δυνατότητα να συμβάλλεται με τους αρμόδιους εθνικούς φορείς ευρωπαϊκών κρατών με σκοπό είτε τη δημιουργία είτε την ενίσχυση της παρουσίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο τοπικών ή περιφερειακών διαδρομών, εφ' όσον η υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων προϋποθέτει συγχρηματοδότηση. Οι συμβάσεις αυτές μπορούν να έχουν ως αντικείμενο είτε μια ευρύτερη συνεργασία μεταξύ αφ' ενός του Ινστιτούτου και αφ'

ετέρου του αρμόδιου εθνικού φορέα στο επίπεδο της παρουσίασης νέων διαδρομών, είτε να αφορούν σε ένα συγκεκριμένο στόχο, ενδεχομένως δηλαδή μια συγκεκριμένη διαδρομή γενικότερης σημασίας.

ε. Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία

Για μία πληρέστερη εικόνα σχετικά με τις ευρωπαϊκές δράσεις στον τομέα των Πολιτιστικών Διαδρομών, παρακάτω ακολουθούν τρία χαρακτηριστικά παραδείγματα.

1 Οι Ευρωπαϊκοί Δρόμοι του Μότσαρτ¹³

Χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτιστικής διαδρομής – μέλους του προγράμματος των Ευρωπαϊκών Πολιτιστικών Διαδρομών το Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελούν οι Ευρωπαϊκοί Δρόμοι του Μότσαρτ. Το δίκτυο της εν λόγω διαδρομής αποτελείται από πόλεις των εξής δέκα χωρών στις οποίες ο συνθέτης είτε έζησε είτε ταξίδεψε εκτενώς κατά τη διάρκεια της ζωής του: Αυστρία, Ιταλία, Γερμανία, Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Ελβετία, Τσεχία, Ολλανδία, Βέλγιο και Σλοβακία.¹⁴

Η διαδρομή του Μότσαρτ ιδρύθηκε το 2002 στο Σάλτσμπουργκ της Αυστρίας, και το διοικητικό συμβούλιο αποτελείται από Ιταλούς, Γερμανούς Γάλλους και Αυστριακούς. Σκοπός της ίδρυσης της συγκεκριμένης διαδρομής είναι η προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού μέσω καλλιτεχνικών, πολιτιστικών, ακαδημαϊκών και εκπαιδευτικών συνεργασιών με άξονα το βίο και το έργο του μεγάλου δημιουργού. Στο πλαίσιο των Δρόμων του Μότσαρτ έχουν χαρτογραφηθεί δέκα επί μέρους διαδρομές:

¹³ <http://www.mozartways.com/>

¹⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι τουλάχιστον στην Αυστρία, την Ιταλία και τη Γερμανία οι συμμετέχουσες πόλεις είναι περίπου 40.

- Η Αυστριακή Διαδρομή
- Η Αλπική Διαδρομή
- Οι Μεγάλες Ανατολικές Πόλεις
- Η Μεγάλη Ιταλία
- Η Βόρειος Ιταλία
- Η Διαδρομή των Παλαιών Αυτοκρατοριών
- Η Διαδρομή του Ποταμού Ρήνου
- Η Διαδρομή της Γαλλίας
- Η Βασιλική Διαδρομή
- Η Διαδρομή των Ειδικών

Επιπλέον, στο πλαίσιο της δράσης αυτής συμμετέχει και η Αυστριακή κυβέρνηση μέσω του Αυστριακού Υπουργείου Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Πολιτικής, το οποίο μέσω μονίμου δανεισμού παραχώρησε στις διαδρομές μία έκθεση για το συνθέτη. Η έκθεση αυτή κατά καιρούς περιοδεύει σε διάφορους σταθμούς των παραπάνω διαδρομών. Στις δράσεις των διαδρομών εντάσσεται μεταξύ άλλων και η δημιουργία μίας βάσης δεδομένων διαθέσιμη στο διαδίκτυο, η οποία θα περιλαμβάνει την αλληλογραφία του Μότσαρτ σε τέσσερις γλώσσες.

2. *Η Διαδρομή των Φώτων του Βορρά*¹⁵

Η Διαδρομή των Φώτων του Βορρά αποτελεί ένα ιδιαίτερο παράδειγμα δράσης, καθώς είναι το αποτέλεσμα μιας εισήγησης των βιβλιοθηκών διαφόρων Νορβηγικών πανεπιστημιακών βιβλιοθηκών σε συνεργασία με τη Ρωσική Ομοσπονδία, η οποία έγινε αποδεκτή και εντάχθηκε στο πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1997. Αρχικά, η διαδρομή ξεκίνησε σε πειραματικό και ερευνητικό μόνο επίπεδο (το ερευνητικό σκέλος έχει αναλάβει το Πανεπιστήμιο του Tromsø ενώ το διοικητικό η Γραμματεία του Μπάρεντς) και θα λειτουργούσε μέχρι το 2005, αλλά συνεχίζεται μέχρι και σήμερα.

Η διαδρομή περιλαμβάνει τις χώρες της Σκανδιναβικής χερσονήσου και τις Βαλτικές χώρες, ενώ η βασική πηγή χρηματοδότησής της είναι το Υπουργείο Πολιτισμού της Νορβηγίας. Στόχος της διαδρομής είναι να γνωρίσει το κοινό τις

¹⁵ <http://www.ub.uit.no/northernlights/eng/index.htm> και http://www.culture-routes.lu/php/fo_index.php?lng=en&dest=bd_pa_det&rub=60

παραδόσεις, τους μύθους, τους λαούς, την ιδιαίτερη φύση, το φαινόμενο του ηλίου του μεσονυχτίου αλλά και τον τρόπο ζωής στα βορειότερα μέρη της Ευρωπαϊκής ηπείρου, οι οποίες μέχρι και τον 17^ο αιώνα παρέμενε terra incognita, ενώ αργότερα αποτέλεσε πόλο έλξης εξερευνητών της Αρκτικής.

3. Η Διαδρομή της Via Regia¹⁶

Με έκταση από το δυτικό άκρο της Ευρώπης, Saint-Jacques de Compostelle, μέχρι το ανατολικό Κίεβο, η Διαδρομή της Via Regia θεσμοθετήθηκε ως Μεγάλη Πολιτιστική Διαδρομή του Συμβουλίου της Ευρώπης μόλις το 2005.¹⁷ Η ιστορική αυτή διαδρομή¹⁸ δεν αποτελεί - όπως οι περισσότερες περιπτώσεις παρομοίων δράσεων - μία τεχνητή χαρτογράφηση, αλλά μία ιδεολογική σύλληψη εμπορικής και πολιτιστικής επανένωσης μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1989 και την κατάργηση των συνόρων μεταξύ ανατολής και δύσης, η οποία βασίζεται στην αρχαία οδό.

¹⁶ <http://www.via-regia.org/>, http://www.culture-routes.lu/php/fo_index.php?lng=en&dest=bd_pa_det&rub=78

¹⁷ Η ένταξη ακολούθησε πλήθος δράσεων και προγραμμάτων γερμανικής πρωτοβουλίας που ξεκίνησαν ήδη από το 1990, ένα χρόνο μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου.

¹⁸ Via Regia σημαίνει «βασιλική οδός» και υποδηλώνει έναν συγκεκριμένο τύπο οδού στρατηγικής σημασίας και συγκεκριμένης νομικής υπόστασης κατά τη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία.

Οι χώρες που συμμετέχουν στην εν λόγω διαδρομή είναι μόνο πέντε: Ισπανία, Γαλλία, Γερμανία, Γαλλία, Ουκρανία, ωστόσο οι συμμετέχουσες πόλεις ξεπερνούν τις 300. Οι πόλεις αυτές επωφελήθηκαν σημαντικά σε οικονομικό και εμπορικό επίπεδο, καθώς έχουν λάβει πιστοποίηση της συμμετοχής τους στη δράση και μεταξύ τους καλλιεργείται αλληλοϋποστήριξη και αλληλοενίσχυση, ενώ κάποιες από αυτές έχουν επεκταθεί και γεωγραφικά σχηματίζοντας έναν άξονα οικονομικής ανάπτυξης. Η αειφορία και ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελούν στόχο της διαδρομής, ιδιαίτερα καθώς πολλές από τις πόλεις που συμμετέχουν είναι οικονομικά αδύναμες. Η ερευνητική δραστηριότητα που αφορά στη δράση αυτή δεν περιορίστηκε σε ακαδημαϊκό και πολιτιστικό επίπεδο, αλλά επεκτάθηκε και στην αστικοποίηση, την πληθυσμιακή κατανομή και την οικονομική ανάπτυξη, ενώ η περιοδική έκθεση που διοργανώθηκε σε συμμετέχουσες πόλεις το 2005 στο πλαίσιο της διαδρομής προσήλκυσε περίπου 24.000 επισκέπτες.

IV. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές στην Ελλάδα σήμερα

Η προβολή του πολιτιστικού πλούτου στην Ελλάδα συχνά συνδέεται με το βαθιά προβληματικό ζήτημα της εθνικής ταυτότητας και της ανάδειξης μια νέας μορφής ευρωπαϊκής ταυτότητας θεμελιακής των εθνικών ταυτοτήτων, η οποία δημιουργεί δεσμούς και συγγένειες.¹⁹ Παρά ταύτα, είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι πράγματι, οι πολιτιστικές διαδρομές θα αποτελούσαν τόσο το αίτιο όσο και το αιτιατό της μεταστροφής σε μία ευρύτερη πολιτιστική κουλτούρα, η οποία θα εντασσόταν και θα ανεδείκνυε ένα σύνολο πολιτιστικών αποθεμάτων χωρίς μολαταύτα να απομακρύνεται από τις δικές τις ειδοποιούς ιδιαιτερότητες.

α. Οι Πολιτιστικές Διαδρομές και η Πολιτιστική Κουλτούρα στην Ελλάδα – Προβληματισμοί και Απαντήσεις

1. Η Ερμηνεία

Σημαντικό κέρδος της χαρτογράφησης νέων διαδρομών, αφ' ενός, και της ένταξης της χώρας μας σε υφιστάμενες πολιτιστικές διαδρομές θα αποτελέσει η σταδιακή συνειδητοποίηση σε περιφερειακό, τοπικό και συλλογικό επίπεδο της πολυπλοκότητας και των σχέσεων αλληλεξάρτησης του ελληνικού πολιτιστικού αποθέματος με αντίστοιχα άλλων χωρών. Η εσωστρεφής αντίληψη για τον ελληνικό πολιτιστικό πλούτο απαιτεί μεταστροφή στο επίπεδο της κουλτούρας προκειμένου για την υποδοχή και την ένταξη του ελληνικού πολιτιστικού αποθέματος σε ευρύτερα σχήματα.

Με τον όρο κουλτούρα εννοούμε εν προκειμένω τις αξίες και τις πεποιθήσεις μιας κοινωνίας, αλλά και του συνόλου κοινών υλικών και ιδεολογικών επιτευγμάτων, ισχυουσών αξιών, γνώσεων καθώς και των θεσμοθετημένων μορφών διαβίωσης των ανθρώπων.²⁰ Είναι κοινός τόπος, πως, σε ό,τι έχει να κάνει με τη σύγχρονη ελληνική κουλτούρα σχετικά με το πολιτιστικό απόθεμα, υπάρχει μια έντονη τάση εσωστρέφειας, ακόμα και ελληνοκεντρισμού. Εκτός του γεγονότος ότι σε μεγάλο βαθμό το πολιτιστικό απόθεμα τείνει να σχετίζεται με την αρχαία ελληνική

¹⁹ Η προβληματική της εθνικής και ευρωπαϊκής εθνικής ταυτότητας και της ανάπτυξής τους μέσω του δικτύου των πολιτιστικών διαδρομών έχει αναπτυχθεί πρόσφατα από τον Χ. Παππή (2003) στη μεταπτυχιακή του εργασία και δεν αποτελεί αντικείμενο της παρούσας μελέτης.

²⁰ Παναγιωτοπούλου 1997, 347 και για εκτενή αναφορά στην προέλευση και την έννοια του όρου.

κληρονομιά και συνεπώς εν πολλοίς εκφράζεται μέσω των αρχαιολογικών ευρημάτων και χώρων, η νεοελληνική κουλτούρα διστάζει – ακόμα, τουλάχιστον – να εντάξει το εθνικό πολιτιστικό απόθεμα σε ένα ευρύτερο ευρωπαϊκό πλαίσιο.

Μέσω ενός σύντομου αλλά διαφωτιστικού ερωτηματολογίου που συντάχθηκε για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, οι παραπάνω παρατηρήσεις και διαπιστώσεις καθίστανται ακόμη σαφέστερες. Το εν λόγω ερωτηματολόγιο δεν είχε απαντήσει πολλαπλής επιλογής, αλλά ζητούσε απαντήσεις ελεύθερου κειμένου, ώστε να ενθαρρυνθούν οι αυθόρμητες απαντήσεις. Κρίνεται, δε, σκόπιμο να τονιστεί ότι το ερωτηματολόγιο απάντησε ελεγχόμενο δείγμα ατόμων ηλικίας 25 έως 45 ετών, κάτοχοι ενός τουλάχιστον πανεπιστημιακού τίτλου. Σύμφωνα, λοιπόν, με το εν λόγω ερωτηματολόγιο, η ερώτηση *Τι σημαίνει για σας ο όρος «Πολιτιστικές Διαδρομές»;* έλαβε πληθώρα απαντήσεων που σχετίζονταν αποκλειστικά με την Ελλάδα και κυρίως με την αρχαιότητα: κάποιοι απάντησαν ότι τέτοιες διαδρομές υπάρχουν στη Δράμα, άλλοι στο Πήλιο, ενώ κάποιοι αναφέρθηκαν γενικόλογα σε χώρους με *αρχαιολογικό ενδιαφέρον*. Ένδειξη, επίσης, της σύγχρονης κουλτούρας και αντίληψης για το πολιτιστικό απόθεμα αποτελούν και οι απαντήσεις στην ερώτηση *Αναφέρετε μια Πολιτιστική Διαδρομή στην Ελλάδα σήμερα που θεωρείτε δημοφιλή*. Το γεγονός ότι οι θεσμοθετημένες πολιτιστικές διαδρομές της χώρας είναι ελάχιστες διέφυγε εντελώς από τους ερωτώμενους. Αντίθετα, οι περισσότεροι απάντησαν σύμφωνα με τα αυστηρά προσωπικά και εν γένει ελληνοκεντρικά τους ενδιαφέροντα ή έστω ακούσματα, ενώ κανένας απολύτως δεν τοποθέτησε τις πολιτιστικές διαδρομές σε ευρύτερο πολιτιστικό πλαίσιο ή γεωγραφικό χώρο. Ως χαρακτηριστικές απαντήσεις αξιολογήθηκαν οι ακόλουθες: α) *μία τουριστική εκδρομή της Πελοποννήσου (Μυκήνες, Ολυμπία)*, β) *Θα μπορούσε για παράδειγμα να είναι μία διαδρομή στις περιοχές, όπου διαδραματίστηκαν οι περσικοί πόλεμοι, ή στους τόπους – σταθμούς του αρχαίου δράματος η ακόμη και στους τόπους εξορίας/φυλάκισης/βασανισμών κατά τη διάρκεια της δικτατορίας*, γ) *Πολιτιστική διαδρομή στην νεοελληνική μουσική (περίοδο από τον 16^ο αιώνα μέχρι σήμερα) με την ανάδειξη ελλήνων συνθετών όπως τον Ν. Σκαλκώτα*. Αξίζει να σημειωθεί ότι δύο απαντήσεις αφορούν σε μη-χαραγμένες ή σχεδόν φανταστικές διαδρομές στη Κρήτη: α) *Αρκάδι – Ελεύθερνα – Μαργαρίτες Μυλοποτάμου* και β) *αρχαιολογικής σημασίας τοποθεσίες ανά την Κρήτη!* Πιθανότατα, αυτή η επανειλημμένη αναφορά στη Κρήτη να μην αποτελεί μια απλή αντανάκλαση προσωπικών ενδιαφερόντων· η Κρήτη, ως περιορισμένος γεωγραφικά (και εν μέρει πολιτιστικά) χώρος, διευκολύνει ακόμα και υποσυνείδητα στην πρόσληψη και

κατανόηση μιας δράσης όπως οι πολιτιστικές διαδρομές εντός ενός γεωγραφικά ελεγχόμενου πλαισίου. Οι απαντήσεις αυτές, συνεπώς «χρωματίζουν» την αδυναμία μας να νοήσουμε τις πολιτιστικές διαδρομές ως ένα δίκτυο που συνδέει ένα ευρύτερο πολιτιστικό απόθεμα.

Τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου καθιστούν φανερή την ισχυρή εντοπιότητα των συμμετεχόντων ως προς την αντίληψή τους για την πολιτιστική κληρονομιά, η οποία δεν έχει ακόμα απογαλακτισθεί από τον τόπο καταγωγής τους ή τα επιστημονικά τους ενδιαφέροντα. Διακρίνεται, με άλλα λόγια, μια έντονη δυσκολία στην ευρωπαϊκή, ή, έστω, μια ευρύτερη της τοπικής θεώρηση του πολιτιστικού αποθέματος. Επιπρόσθετα, οι απαντήσεις διακρίνονται σε αξιόλογο βαθμό από αρχαιολατρεία αλλά και ξеноφοβία, απόρροια πιθανότατα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.²¹ Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά δεν αποτελούν παρά την έκφραση μιας εσωστρέφειας και συντηρητισμού σε ό,τι έχει να κάνει τόσο με την πρόσληψη όσο και με την ανάδειξη του εθνικού πολιτιστικού πλούτου, ενώ καθίσταται σαφές ότι λίγοι είναι εκείνοι που έχουν εξοικειωθεί με την ιδέα ενός ευρύτερου ευρωπαϊκού πολιτιστικού πλαισίου.

Είναι φανερό ότι, τόσο η συγκεκριμένη, όσο και οποιαδήποτε αλλαγή στην κουλτούρα, εν προκειμένω στις βαθιά εμπεδωμένες αντιλήψεις και πεποιθήσεις που επικρατούν στη χώρα μας σε ό,τι αφορά στη διαχείριση και ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος, δύνανται να προσαρμοστούν μόνο μέσα από συλλογικές δράσεις και είναι εξαιρετικά χρονοβόρες. Κανείς μπορεί να κατανοήσει τη μετατόπιση που απαιτείται να συντελεστεί στην ελληνική νοοτροπία, όταν πολιτιστική διαδρομή νοείται κατά βάση η διαδοχική αρχαιολογικών χωρών όπως η Ακρόπολη, οι Δελφοί, η Ολυμπία και η Κνωσός, ή, στην καλύτερη περίπτωση, περίπατοι σε χώρους εξαιρετικής φυσικής καλλονής, πάντα, όμως, εντός των συνόρων της χώρας.

Μια οργανωμένη ελληνική δράση για τη χαρτογράφηση διαδρομών και την ένταξη της Ελλάδας σε ήδη υπάρχουσες μπορεί να αποτελέσει μία τροποποίηση των υφισταμένων μορφών διαχείρισης και ανάδειξης του πολιτιστικού αποθέματος η οποία επανατοποθετεί και επαναπροσδιορίζει την πρόσληψη της ελληνικής και ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ταχύτερη επιρροή της συλλογικής κουλτούρας καθίσταται εφικτότερη μόνο με την εν δυνάμει συμμετοχή πολλαπλών

---

²¹ Αξιοσημείωτο είναι πάντως ότι μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων έχει σπουδάσει ή / και εργαστεί εκτός Ελλάδος.

αλλά και ποικίλων οργανωμένων φορέων - και όχι απλώς μεμονωμένων ομάδων²² - προς τη δημιουργία και υλοποίηση πολιτιστικών διαδρομών.

2. Η σημασία της ίδρυσης Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών για τη χώρα μας.

Η πρόσφατη Σύνοδος αρχηγών κρατών της ΝΑ Ευρώπης που φιλοξενήθηκε από το Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού (ΥΠ.ΠΟ.) τον Ιούνιο 2008, με θέμα "Διαπολιτισμικές Συναντήσεις σε Θαλάσσιες, Λιμναίες και Ποτάμιες Διαδρομές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης" αποτελεί σαφή ένδειξη της αυξανουσας αξίας των πολιτιστικών διαδρομών σε διακρατικό πλαίσιο για την Ελλάδα. Η εν λόγω Σύνοδος αποτέλεσε συνέχεια σειράς συναντήσεων κορυφής που εγκαινιάστηκαν στο Forum της Βάρνα "Common Past – Shared Future" το 2005, και απώτερος στόχος τους είναι η προώθηση και ανάδειξη του διαπολιτισμικού διαλόγου.²³

Παρά τον πλούτο του πολιτιστικού αποθέματος, η Ελλάδα σήμερα παραμένει σε μεγάλο βαθμό απύσχα από πρωτοβουλίες τέτοιου είδους, γεγονός που έως ενός σημείου αποδίδεται στην πολιτιστική αντίληψη και κουλτούρα, καθώς και στις ιεραρχήσεις των πολιτών αλλά και του ίδιου το συστήματος. Οποιαδήποτε κίνηση προς τη γενικότερη κατεύθυνση της πολιτιστικής διαχείρισης μέσω δικτύωσης σε πολιτιστικές διαδρομές απαιτεί και προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα πολιτιστικά δρώμενα, η οποία πρέπει να διδάσκεται από νεαρή ηλικία.²⁴ Επιπλέον, η θέση της Ελλάδας στις πολιτιστικές διαδρομές πρέπει να αντανακλά την πραγματική πολιτιστική σύνθεση της κοινωνίας, δηλαδή τον πλουραλιστικό χαρακτήρα της.

Λόγω του αρχαιολογικού και γενικότερα πολιτιστικού της αποθέματος η χώρα μας αναμφίβολα προσφέρεται για «χάραξη» και «θεωρητική προσέγγιση» σε ό,τι

---

²² Η Τσιβάκου, 2006, 23, υπερθεματίζει: *η ερμηνεία της συλλογικότητας, ακριβώς επειδή προϋποθέτει την ομοιότητα των γνωσιακών δομών των μελών της, έχει μεγάλη αντοχή και υψηλή πυκνότητα· δεύτερον, διότι στη συλλογικότητα συμμετέχουν περισσότερα ερμηνευτικά συστήματα απ' ό,τι στην ομάδα, άρα η συλλογική ερμηνεία δύναται να έχει μεγαλύτερη απήχηση.*

²³ http://www.seecorridors.eu/?w_p=64&w_l=2 Η ελληνική παρουσία στις διεθνείς συναντήσεις με θέμα τις πολιτιστικές διαδρομές συνεχίστηκε σε διάφορες χώρες, όπως το Νοέμβριο του 2007 στην «7^η Ημερίδα για τη Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς» που πραγματοποιήθηκε στο αμφιθέατρο της UNESCO στο Παρίσι, όπου και παρουσιάστηκε το πρόγραμμα "Διαπολιτισμικές Συναντήσεις σε Θαλάσσιες, Λιμναίες και Ποτάμιες Διαδρομές της Νοτιοανατολικής Ευρώπης". Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να τονιστεί ότι δεν υπάρχουν δεσμοί μεταξύ της UNESCO και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

²⁴ Σχετικά προγράμματα του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι τα "Journées européennes du patrimoine" και "L' Europe d'une rue à l'autre".

αφορά «πολιτιστικές επαφές», «δρόμους» και, συνεπώς, «διαδρομές». Μονάχα η περίπτωση του Α' και Β' Αποικισμού που έλαβαν χώρα κατά τους 12^ο -9^ο π.Χ. αιώνες και 8^ο - 6^ο π.Χ. αιώνες αντίστοιχα και στους οποίους ενεπλάκη σχεδόν ολόκληρος ο γνωστός κόσμος της εποχής αρκεί για τη χαρτογράφηση διαδρομών και επαφών οικιστικού, λατρευτικού και εμπορικού χαρακτήρα μεταξύ της Ελλάδος, της Τουρκίας, των Βαλκανικών χωρών, αλλά και της Ιταλίας και της Ιβηρικής χερσονήσου. Είναι αυτό, όμως, το μοναδικό ζητούμενο της ίδρυσης ενός ελληνικού ινστιτούτου πολιτιστικών διαδρομών; Οπωσδήποτε όχι.

Βέβαια, σε ό,τι αφορά στις λεγόμενες ανθρωπιστικές επιστήμες (βασικοί άξονες των οποίων είναι η αρχαιολογία, η ιστορία, η φιλολογία και η ανθρωπολογία), ακόμα και οι σύγχρονες τάσεις της έρευνας ευνοούν τη χαρτογράφηση πολιτιστικών διαδρομών. Η αρχαιολογία πεδίου σήμερα ενσωματώνει εκτενείς επιφανειακές και ανθρωπολογικές / λαογραφικές έρευνες, λόγω των οποίων το ενδιαφέρον μετατοπίζεται από το κέντρο στην περιφέρεια και στο υλικό αλλά και άυλο υλικό απόθεμα. Η ανάδειξη των ερευνητικών αποτελεσμάτων και η αξιοποίησή τους μετατίθεται ολοένα και περισσότερο από τον ομοιογενή στον πολυποίκιλο χαρακτήρα της ανθρώπινης φύσης και κουλτούρας. Όπως έχει σχολιάσει και ο Κ. Σμπόνιας,²⁵ οι μέχρι πρόσφατα παραμελημένες ιστορικές περίοδοι και τύποι μνημείων έχουν μετατραπεί σε αντικείμενα μελέτης και ανάδειξης. Ταυτόχρονα, δε, οι ίδιοι οι ερευνητές εντάσσουν τις μελέτες τους σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, στο οποίο πολλές φορές συνδυάζεται η έρευνα σε επίπεδο αρχαιολογικό, γεωφυσικό, γεωαρχαιολογικό, αλλά και ανθρωπολογικό / κοινωνικό με ταυτόχρονη μελέτη του οικοσυστήματος.²⁶ Κατά αυτόν τον τρόπο το ενδιαφέρον της αρχαιότητας αλληλοσυμπληρώνεται με τα ανθρώπινα κατάλοιπα και μνημεία αλλά και με την περιβαλλοντική και τουριστική προβολή της εκάστοτε περιοχής.

Στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμιστεί ότι σε καμία περίπτωση στόχος της παρούσας εργασίας δεν είναι η πρόταση για τη ίδρυση ενός αυστηρά ακαδημαϊκού και στείρου οργανισμού, ενός, δηλαδή ερευνητικού κέντρου. Αν και η έρευνα καθαυτή αποτελεί σημαντικό τμήμα των εργασιών του ενός ανάλογου ιδρύματος, ο

---

²⁵ Σμπόνιας 2004, 126-127.

²⁶ Παράδειγμα μιας τέτοιας πολυδιάστατης έρευνας αποτελεί η επιφανειακή έρευνα Σικυώνας, η οποία στόχο έχει την πολυεπίπεδη ανάδειξη της περιοχής και την ένταξή της στο ευρύτερο πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον: <http://extras.ha.uth.gr/sikyon/gr/index.asp> (τελευταία επίσκεψη: 04/11/2008). Επίσης βλ. Bintliff 2004, 150, σχετικά με τη δημιουργία «αρχαιολογικού πάρκου» στην Κοιλιάδα των Μουσών, στη Βοιωτία, ως αποτέλεσμα μιας αντίστοιχης πολυδιάστατης ερευνητικής δράσης.

στόχος του δεν περιορίζεται στην εκπόνηση μελετών και διαδρομών που απευθύνονται σε περιορισμένο κοινό ειδικών ενδιαφερόντων.

Όπως ακριβώς τα μουσεία της σύγχρονης εποχής, έτσι και οι διαδρομές, στόχο έχουν την επισκεψιμότητα. Συνεπώς ουσιαστικό ρόλο στη χάραξή τους έχει το περίφημο «ευρύ κοινό», από το οποίο βέβαια, στην περίπτωση των διαδρομών, προσδοκάται τόσο η μετακίνηση και η ελαστικότητα ως προς τη γεωγραφική διασπορά των χώρων. Όπως οι σύγχρονες μουσειολογικές προσεγγίσεις προσδοκούν από τους επισκέπτες την ενεργό συμμετοχή τους (λ.χ. μέσω πολυμεσικών εφαρμογών), έτσι και οι διαδρομές προσφέρουν μια αργίσιμη πρόκληση της φυσικής περιέργειας του επισκέπτη μέσω της σταδιακής αποκάλυψης των κοινών τους χαρακτηριστικών και της συνολικής εικόνας που σχηματίζουν. Μέσα από μια διαδικασία κατ'αρχήν αναψυχής, οι διαδρομές προσφέρουν μια νέα πρόταση ερμηνευτικής προσέγγισης των μνημείων και των χώρων, ενώ η διδακτική τους διάσταση εντάσσεται σε ένα νέο περιβάλλον και προσφέρεται σε μία μη γραμμική λογική και ξετυλίγεται βάσει των ενδιαφερόντων του επισκέπτη, ο οποίος καθορίζει ο ίδιος την προσωπική του διαδρομή μέσα στη συνολική χαρτογράφηση. Η περίπτωση των πολιτιστικών διαδρομών είναι, με λίγα λόγια, μια σχεδόν πειραματική πολιτιστική πρόταση, στην οποία η γνώση και η εμπειρία είναι αποτέλεσμα προσωπικής βούλησης και πορείας.

Ο πολυδιάστατος αυτός χαρακτήρας των πολιτιστικών διαδρομών καθιστά επιτακτική και ταυτόχρονα αναπόφευκτη τη συνεργασία ειδικών από πολλούς και διαφορετικούς χώρους και συνεπώς απαιτεί μια τέτοια οργάνωση του φορέα που να εξυπηρετεί όλες αυτές τις ανάγκες. Με άλλα λόγια, απαιτείται συντονισμένη εργασία και όχι μεμονωμένη και αποσπασματική ερευνητική δραστηριότητα, ενώ ταυτόχρονα είναι απαραίτητη η στρατηγική δέσμευση σημαντικών παραγόντων της δημόσιας διοίκησης (αλλά και της τοπικής αυτοδιοίκησης), ώστε να επιτευχθεί τόσο η συνολική πρωτοβουλία όσο και η ενεργός συμμετοχή του κοινού.

β. Η Ελληνική Εμπειρία

Αμέσως πιο κάτω παραθέτουμε τις δύο βασικότερες περιπτώσεις Ελληνικών Πολιτιστικών Διαδρομών, των Δρόμων της Ελιάς και των Δρόμων του Κρασιού, οι οποίες αποτυπώνουν τις αδυναμίες και τα πλεονεκτήματα δράσεων τέτοιου τύπου στην Ελλάδα.

1. *Οι Δρόμοι της Ελιάς*

Οι Δρόμοι της Ελιάς, πιθανώς η σημαντικότερη θεσμοθετημένη πολιτιστική διαδρομή στην Ελλάδα, αποτελούν Μεγάλη Πολιτιστική Διαδρομή του Συμβουλίου της Ευρώπης και είναι αποτέλεσμα συνεργασίας του πολιτιστικού οργανισμού «Οι Δρόμοι της Ελιάς» και του Επιμελητηρίου Μεσσηνίας. Η γεωγραφική έκταση της διαδρομής αρχικά κάλυπτε την περιοχή της Μεσογείου, τα τελευταία, όμως, χρόνια συμπεριλαμβάνονται και άλλες χώρες όπως η Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν, το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Καζακστάν, η Ρωσία, η Ουκρανία, και η Μολδαβία. Με σημείο εκκίνησης τη Μεσσηνία, ελαιοπαραγωγική περιοχή από την αρχαιότητα, οι οδοιπόροι των Δρόμων της Ελιάς διασχίζουν με μοτοσυκλέτες με προορισμό τις ελαιοπαραγωγικές χώρες με τη συμμετοχή ειδικών σε θέματα ελιάς και ελαιοκαλλιέργειας. Οι συμμετέχοντες διαδίδουν την ιδέα της διεθνούς προώθησης του πολιτισμού της ελιάς και της διαχρονικής διατροφικής αξίας του ελαιολάδου «προς όφελος των τοπικών οικονομιών». Είναι η αρχή ενός διαλόγου με τα Επιμελητήρια και τα τοπικά Πανεπιστήμια σχετικά με αυτή την κοινή κληρονομιά.²⁷

Οι δραστηριότητες των Δρόμων της Ελιάς δεν περιορίζονται στα οδοιπορικά. Στο πλαίσιο της δράσης τους περιλαμβάνονται άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως ημερίδες, εκθέσεις, εμπορικές συναντήσεις, ημερίδες και εκδόσεις, αλλά και εκδηλώσεις γαστρονομικού ενδιαφέροντος, εργαστήρια και προβολές με θεματολογία την ιστορία και το συμβολισμό της ελιάς αλλά και τη συμβολή της στην εξέλιξη του πολιτισμού και της θρεπτικής αξίας των προϊόντων της. Όπως έχει διατυπωθεί και από τον εμπνευστή των Δρόμων της Ελιάς, πρόεδρο του Επιμελητηρίου Μεσσηνίας και επικεφαλής της εν λόγω δράσης, Γ. Καραμπάτο, σκοπός (της διαδρομής είναι) η

²⁷ <http://www.olivetreeroute.gr/greek.htm> (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

διάνοιξη ενός σταθερού διαύλου επικοινωνίας μέσω της Υπογραφής Μνημονίων Συνεργασίας με την προοπτική συνεργασιών και ανταλλαγών σε όλα τα επίπεδα (...).²⁸

Οργανωσιακά, οι Δρόμοι της Ελιάς αποτελούν ένα δίκτυο διεπιστημονικού χαρακτήρα με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων χωρών. Το δίκτυο αυτό απαρτίζουν οι εκάστοτε εθνικές επιτροπές που αποτελούνται από υπουργικές αντιπροσωπείες, εκπροσώπους επιμελητηρίων, δήμων και άλλων τοπικών φορέων, ενώ την οικονομική στήριξη έχουν αναλάβει οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης. Μέσω των λεγόμενων Πρωτοκόλλων Συνεργασίας, επισφραγίζεται η συμμετοχή μιας εθνικής επιτροπής στο δίκτυο. Παράλληλα με τις εθνικές επιτροπές, στο δίκτυο εντάσσεται και μία επιστημονική επιτροπή αποτελούμενη από επιστήμονες πολλών σχετικών ειδικοτήτων, όπως γεωπόνοι, ελαιοκαλλιεργητές, αρχαιολόγοι, ιστορικοί, μουσειολόγοι, γαστρονόμοι, εθνογράφοι, οι οποίοι συντελούν στην υλοποίηση των στόχων των διαδρομών και τη χάραξη νέων στόχων. Τέλος, ο Εκτελεστικός Διευθυντής αναλαμβάνει το συντονισμό των ομάδων εργασίας καθώς και των εθνικών και επιστημονικών επιτροπών ανάλογα με τις κατά καιρούς ανάγκες, στόχους και προτεραιότητες των Δρόμων.

2. *Οι Δρόμοι του Κρασιού*

Οι Δρόμοι του Κρασιού αποτελούν μία ακόμη γνωστή πολιτιστική διαδρομή εντός της Ελλάδας. Αντίθετα με αυτό που θα περίμενε κανείς, οι Δρόμοι του Κρασιού δεν είναι άλλο από την Ένωση Οινοπαραγωγών του Αμπελώνα της Βορείου Ελλάδος. Το 2002, 37 οινοποιητικές εταιρείες της Ένωσης έλαβαν το διακριτικό τίτλο οι Δρόμοι του Κρασιού, και έθεσαν σαφείς στόχους και πρόγραμμα για την

²⁸ http://www.symboulos.gr/1/iframe.scr?category_id=15985 (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

προβολή της αμπελο-οινικής παραγωγής κυρίως της Μακεδονίας, τόσο εντός όσο και εκτός Ελλάδας. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία αποτελεί την πρώτη οργανωμένη προσπάθεια για την τουριστική αξιοποίηση και προβολή των δραστηριοτήτων και προϊόντων των αμπελώνων της Βορείου Ελλάδας. Με αφετηρία και βάση το κρασί και τους αμπελώνες, οι Δρόμοι του Κρασιού έχουν ως στόχο την ανάδειξη της τοπικής και ευρύτερης πολιτιστικής κληρονομιάς, και την προβολή και αξιοποίηση του ευρύτερου περιβάλλοντος χώρου των αμπελώνων. Επιπλέον, οι Δρόμοι του Κρασιού προωθούν και ενθαρρύνουν τη θέσπιση ενός ευρύτερου πλαισίου δράσης ανάμεσα στους αμπελουργούς, οινοπαραγωγούς και εμπόρους, που θα αποσκοπεί στην αποδοτικότερη συνεργασία και τη σωστότερη και πληρέστερη προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών.

Μέχρι σήμερα, έχουν προταθεί από τους οινοπαραγωγούς Βορείου Ελλάδος οκτώ συνολικά διαδρομές, οι οποίες, με βάση το κρασί, καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της Βορείου Ελλάδας και διασχίζουν περιοχές αρχαιολογικής, λαογραφικής και ανθρωπολογικής σημασίας, αλλά και τόπους ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Οι διαδρομές αυτές είναι οι παρακάτω:

- Διαδρομή του Κρασιού των Θεών του Ολύμπου
- Διαδρομή του Κρασιού της Ηπείρου
- Διαδρομή του Κρασιού των Λιμνών
- Διαδρομή του Κρασιού της Νάουσας
- Διαδρομή του Κρασιού της Πέλλας-Γουμένισσας
- Διαδρομή του Κρασιού της Θεσσαλονίκης
- Διαδρομή του Κρασιού της Χαλκιδικής
- Διαδρομή του Κρασιού του Διόνυσου

Κατά μήκος αυτών των δρόμων, οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να επισκεφθούν τους συμβεβλημένους αμπελώνες και οινοποιεία, αλλά και εξειδικευμένα εστιατόρια και παραδοσιακούς ξενώνες που συμβάλλουν στην οινική και τοπική εμπειρία (χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Διαδρομής του Κρασιού των Λιμνών, όπου οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να παρατηρήσουν το οικοσύστημα της λίμνης Βεγορίτιδας στην Κεντρική Μακεδονία, καθώς και να την εξερευνήσουν με σκάφος). Επίσης, στο πλαίσιο των διαδρομών αυτών, οι επισκέπτες μπορούν να παρακολουθήσουν και να συμμετάσχουν σε διάφορες οινολογικές

δραστηριότητες, αλλά και να παρακολουθήσουν σεμινάρια οινογνωσία και γαστριμαργίας.

Η ένωση των Δρόμων του Κρασιού, εκμεταλλεζόμενη τη δυνατότητα που προσφέρουν οι πολιτιστικές διαδρομές στους επισκέπτες για αυτενέργεια (κανείς μπορεί να ακολουθήσει την εκάστοτε διαδρομή κατά βούληση και προς οποιαδήποτε κατεύθυνση κάθε φορά), προσφέρει, μέσα από την ιστοσελίδα της²⁹ τη δυνατότητα για προσωπικό σχεδιασμό της εκάστοτε διαδρομής από τους επισκέπτες, ενισχύοντας την προσωπική πρωτοβουλία και ενθαρρύνοντας τη χάραξη “διαδρομών εντός των διαδρομών”. Αυτό είναι μία σχετικά καινοτόμος ιδέα, η οποία στηρίζεται στο ίδιο των διαδρομών να προσφέρουν ελαστικότητα και ποικιλία στον τρόπο που οι επισκέπτες τις αξιοποιούν.³⁰

---

²⁹ <http://www.wineroads.gr/index.php#> (τελευταία επίσκεψη: 01/12/2008).

³⁰ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι τα τελευταία χρόνια ξεκίνησε με ιδιωτική πρωτοβουλία μία προσπάθεια για τη χάραξη / ίδρυση Δρόμων του Κρασιού στην Αττική, η οποία όμως προσέκρουσε στη γραφειοκρατία και τις δυσκολίες συνεργασίας με την τοπική αυτοδιοίκηση.

V. Προτάσεις Ίδρυσης Ελληνικού Οργανισμού

Όπως επισημάνθηκε στην εισαγωγή, η ίδρυση ενός φορέα σχετικού με τη δημιουργία, προώθηση και διαχείριση πολιτιστικών διαδρομών αλλά και με την ενίσχυση της ελληνικής παρουσίας στις υπάρχουσες διαδρομές είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς η έως τώρα παρουσία της χώρας μας σε ανάλογες δραστηριότητες και παρουσιάσεις υπήρξε, το λιγότερο, αποσπασματική. Οι αδυναμίες της υπάρχουσας οργανωσιακής δομής θα μπορούσαν να συνοψισθούν ως εξής:

- Η δομή είναι ιεραρχική με τυποποιημένα καθήκοντα
- Παρατηρείται απουσία ουσιαστικού διαλόγου για καθορισμό του παραγόμενου αντικειμένου
- Η επεξεργασία του αντικειμένου δεν είναι κοινή
- Υπάρχει διαφορά απόψεων ως προς την πολιτισμική αξία των διαδρομών
- Υπάρχει δυσκολία στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων

Κατόπιν τούτου, η πρόταση για έναν νέο φορέα προκύπτει από την ανάγκη της υπέρβασης αυτών των αδυναμιών. Αναζητώντας στη βιβλιογραφία τύπους οργάνωσης οι οποίες θα συμβάλλουν ώστε να ξεπεραστούν παραγωγικά οι παραπάνω αδυναμίες, καταλήξαμε στις οργανώσεις εντάσεως γνώσης, καθώς οι Πολιτιστικές Διαδρομές διαθέτουν όλα τα χαρακτηριστικά μιας τέτοιας οργάνωσης. Συγκεκριμένα, μία οργάνωση όπως οι Πολιτιστικές Διαδρομές απαιτεί και προϋποθέτει επιστημονικό προσωπικό, εκάστοτε νέο αντικείμενο γνώσης, και επικοινωνία / προφορικό λόγο που να ευνοεί την ανάπτυξη κοινών αντιλήψεων και σχέσεων αλληλεγγύης. Αμέσως πιο κάτω παραθέτουμε τα κύρια γνωρίσματα της οργανώσεως εντάσεως γνώσης ώστε να εξεταστεί ο προτεινόμενος φορέας ως τέτοιος.

α. Το Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών ως Οργάνωση Εντάσεως Γνώσης

Οι οργανώσεις εντάσεως γνώσης έχουν αναδυθεί και εξελίσσονται ταχέως στους σημερινούς προωθημένους τομείς παραγωγής. Το ιδιαίτερό τους χαρακτηριστικό είναι η συμβολή τους στην παραγωγή νέας γνώσης, δίνοντας βάρος

στη σχεδίαση (design), παραγωγή και προώθηση καινοτόμων εί δυνατόν αντικειμένων, των οποίων η προστιθέμενη αξία αποτελείται από νέα γνώση.

Οι οργανώσεις / πρακτικές εντάσεως γνώσης μπορούν να αποτελούν ολόκληρες οργανώσεις ή μέρος αυτών. Κύρια γνωρίσματά τους αποτελούν η ομάδα με το συλλογικό της πνεύμα και η παραγωγή γνώσης. Η διαρκής καινοτομία του προϊόντος το καθιστούν διαρκώς μεταβαλλόμενο: *εντός της σφαίρας της επεξεργασίας του συναντώνται καταρχάς και οι τρεις φάσεις, ήτοι η αντιληπτική (δηλαδή ο σχεδιασμός, το design), η διαχειριστική (η εκτέλεση) και η αξιοποιητική.*³¹ Στις οργανώσεις εντάσεως γνώσης η σημασία δε βρίσκεται στη γραφειοκρατική διαδικασία,³² αλλά στο παραγόμενο αντικείμενο και την αντικειμενοποίηση του σκοπού εργασίας (εν προκειμένω στη προώθηση της διαβαλκανικής ή / και ευρωπαϊκής ταυτότητας). Ακριβώς επειδή το αντικείμενο αυτό είναι καινοτόμο, το πάθος και η αφοσίωση των εργαζομένων αποκτά βαρύνουσα σημασία. Στην περίπτωση μας, η χαρτογράφηση, με άλλα λόγια, των διασυνοριακών πολιτιστικών διαδρομών (αντικείμενο) αποκτά τη σημασία του έργου (ανάδειξη ευρωπαϊκής ταυτότητας). Αυτό ακριβώς το έργο αποτελεί την κοινή ιδέα που ενώνει τους εργαζομένους.

Χαρακτηριστικό των οργανώσεων εντάσεως γνώσης είναι ότι δεν αποτελούν κατά βάση μια διεκπεραιωτική εργασία, αλλά ότι ο διάλογος και η προφορική επικοινωνία που δημιουργείται εντός τους γίνεται ελεύθερη και καινοτόμος εάν και εφ' όσον, βέβαια, η κουλτούρα της οργάνωσης (η ηγεσία, η συμμετοχική διοίκηση κτλ) σέβεται την ελευθερία των δρώντων υποκειμένων.³³

---

³¹ Τσιβάκου 2006, 360. Επίσης, για τις οργανωσιακές πρακτικές γενικότερα, βλ. Τσιβάκου 2006, 204: Οι οργανωσιακές πρακτικές αποτελούν το θεσμισμένο πλαίσιο (πλαίσιο εντός συγκεκριμένων θεσμών) για την καλλιέργεια όρων *ισότητας και αλληλέγγυας αμοιβαιότητας* και θα πρέπει να συντείνουν τόσο στην υποκειμενική αίσθηση των μελών της σχέσης / οργάνωσης για ισοδύναμη συμμετοχή στα αποτελέσματα της κοινής δράσης, όσο και στην από κοινού κατανόηση, άρα στην εγκατάσταση συνθηκών πνευματικής ομοιότητας και ομοιομορφίας ανάμεσα στα μέλη της σχέσης / οργάνωσης.

³² Αυτό κατέστη εξαιρετικά εμφανές την περίπτωση του ΥΠ.ΠΟ., όπου η γραφειοκρατική διαδικασία παρεμπόδιζε συνεχώς και σταθερά τόσο τη δημιουργία καινοτόμων αντικειμένων όσο και τη σύσφιξη των εργασιακών και επικοινωνιακών σχέσεων των υπαλλήλων.

³³ Σε αυτό το σημείο, θα ήταν χρήσιμο να αναφέρουμε ότι οι οργανωσιακές πρακτικές διοίκησης είναι εκείνες που ορίζουν τις πρακτικές εκείνες που αναφέρονται στη σύλληψη και τη μορφοποίηση του αντικειμένου, και, συνεπώς τα επικοινωνιακά ενεργήματα (*μιλήματα*) τα οποία σχηματίζονται εντός τους. Σύμφωνα με την Τσιβάκου 2006, το λεγόμενο μιλήμα είναι η *συνεχής γλωσσική συμπεριφορά* (σελ. 223), καθώς και το *πλαίσιο γενέσεως και αναδείξεως της γνώσης και της δημιουργικότητας* (σελ. 222). Το μιλήμα *υπερβαίνει την έννοια της ομιλίας ή των μορφών εκφοράς του λόγου* και καθίσταται πεδίο επί του οποίου συντελείται η *αντικειμενοποίηση των ανθρωπίνων εμπειριών με τη βοήθεια συστημάτων συμβολικής κωδικοποίησης*, δηλαδή καθίσταται ο *τόπος διαπραγμάτευσης νοήματος* (σελ. 222-223). Όσο πιο γραφειοκρατική εμφανίζεται μια οργάνωση, τόσο πιο κανονιστικό είναι το μιλήμα που αναπτύσσεται εντός της, ενώ όσο πιο ευέλικτη είναι μια οργάνωση, τόσο αφηγηματικό ή ακόμα και συναισθηματικό είναι το μιλήμα. Τσιβάκου 2006, 258, *όσο πιο αυταρχική είναι η διοίκηση της ομάδας, τόσο ο λόγος προσοικειώνεται μορφές επιστημονικο-συμπερασματικές ώστε να καθίσταται*

Οι κοινωνικές σχέσεις και, κατά συνέπεια, η ικανοποίηση από την εργασία, άπτονται άμεσα των συνθηκών εργασίας αλλά και του αντικειμένου της.

Σε μια πολιτιστική οργάνωση, όπου η φύση της εργασίας και η επικοινωνία είναι *per se* δημιουργικά, συνεπώς το άτομο λειτουργεί εντός κι εκτός των ορίων του ρόλου του, ευνοείται η προσωπική σχέση του δρώντος υποκειμένου με το συγκεκριμένο εργασιακό του καθήκον.³⁴ Οι ανθρώπινες αντιδράσεις και διαδράσεις μεταξύ συνεργατών σε ένα πολιτιστικό – δημιουργικό χώρο εργασίας όπου η παραγωγή νοήματος αποτελεί μόνο την αφετηρία για περαιτέρω δημιουργία, αναπόφευκτα επηρεάζονται και διαφέρουν από μια τυπικά γραφειοκρατική οργάνωση εντάσεως κεφαλαίου, εργασίας, ή ακόμα και αποκλειστικής εντάσεως γνώσης.

Το θέμα των κοινωνικών σχέσεων και της διαμόρφωσής τους σε κάποιο συγκεκριμένο πλαίσιο έχει κατά διαστήματα απασχολήσει τους θεωρητικούς τόσο της κοινωνιολογίας όσο και της οργανωσιακής θεωρίας. Στην τελευταία της μελέτη πάνω στις κοινωνικές σχέσεις, η Τσιβάκου αναθεωρεί τον ορισμό των κοινωνικών σχέσεων κατά Weber³⁵ και περιγράφει την κοινωνική σχέση ως *τη σχέση που πραγματώνεται εντός θεσμισμένου πλαισίου δράσης ανάμεσα σε δρώντα υποκείμενα, όταν αυτά ανταλλάσσουν επικοινωνιακά ενεργήματα, τα οποία κατά την ανταλλαγή μετασχηματίζονται και καταλήγουν σε αποτελέσματα δράσης, ικανά με τη σειρά τους να επηρεάζουν τη συμπεριφορά των δρώντων υποκειμένων και να επανακαθορίζουν τον προσανατολισμό τους στην πορεία της δράσης*.³⁶ Η Τσιβάκου παρατηρεί ότι ο ορισμός του Weber δεν υπαινίσσεται κανέναν αντικειμενικό λόγο ικανό να επηρεάσει την αλληλοκατανόηση των προθέσεων μεταξύ των δρώντων υποκειμένων.

Κατά την ορθόδοξη ψυχαναλυτική θεωρία, η ανθρώπινη συμπεριφορά λειτουργεί με κίνητρα, τα οποία μπορούν να είναι αρνητικά, όπως η αποφυγή του άγχους ή της ενοχής, ή θετικά, όπως η ολοκλήρωση και η ικανοποίηση.³⁷ Τα κίνητρα

αδιαμφισβήτητος, με αποτέλεσμα την επικράτηση ενός κανονιστικού μιλήματος. Αντίθετα, όσο πιο συλλογικό είναι το πνεύμα της ομάδας, τόσο η προτιμώμενη μορφή του λόγου είναι η αφηγηματική – διαλογική - Τσιβάκου 2006, 319, Όσο πιο αυταρχικό είναι το μίλημα, τόσο περισσότερο η ιεραρχία των ρόλων επιβάλλει την έλλογη επιτελεσματικότητα, καθιστώντας το μίλημα αποκλειστικό μέσον μεταφοράς εντολών.

³⁴ Τσιβάκου 1999, 275.

³⁵ Τσιβάκου 1999, 45, Κοινωνικές αποκαλούνται οι σχέσεις οι συναπτόμενες εντός του πεδίου της κοινωνικής δράσης, άρα πρόκειται για σχέσεις που συγκροτούνται ανάμεσα σε δρώντα υποκείμενα. Στην προκειμένη περίπτωση οι κοινωνικές σχέσεις είναι οι στάσεις του ενός ή των πολλών ατόμων απέναντι στον ή στους άλλους έτσι ώστε να αλληλοεπηρεάζονται οι συμπεριφορές τους ή ο προσανατολισμός τους κατά την πορεία δράσης.

³⁶ Τσιβάκου 1999, 58.

³⁷ Scheff 1994, 3. Ο Scheff εξηγεί πως αυτά είναι τα σύνθετα κίνητρα, χωρίς βέβαια να υποτιμά τα απλά, όπως τα χρήματα ή την κοινωνική καταξίωση.

αυτά είναι ατομικά και στο μεγαλύτερο βαθμό ταυτίζονται με τη διατήρηση και τη σύσφιξη των δεσμών και των σχέσεων μεταξύ των ατόμων, με αφετηρία την οικογένεια και κατ' επέκταση κάθε σχέση που δημιουργεί το άτομο με το περιβάλλον του. Με τον όρο ικανοποίηση από την εργασία αναφερόμαστε *στο δείκτη ο οποίος υποτίθεται πως μετρά τη συναισθηματική στάση των ατόμων απέναντι στους εργασιακούς ρόλους. Ο εν λόγω δείκτης δεν υπαινίσσεται ενιαία αντίληψη για την εργασία.*³⁸ Ωστόσο, η αυτοπραγμάτωση μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα σε υποστηρικτικό κοινωνικό περιβάλλον, αφού η ίδια η ταυτότητα του υποκειμένου αποτελεί αντικείμενο διαλόγου και διαπραγμάτευσης. Έτσι, η ικανοποίηση από την εργασία, ποτέ δεν είναι ανεξάρτητη από την αλληλεπίδραση του ατόμου με τον άλλο, στον οποίο αναζητά συνεχώς με επικοινωνιακά ενεργήματα αυτόν με τους συγγενείς ηθικούς κώδικες.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν πως τα άτομα χαρακτηρίζονται από ομοιογένεια. Αντιθέτως, αυτή η διαφοροποίηση μεταξύ των ατόμων, η αλληλένδεσή τους, η αλληλεξάρτηση και το κοινό ζητούμενο, αποτελούν τη βάση της κοινωνικής συνοχής και προόδου. Η πρόοδος και η εξέλιξη είναι έννοιες ταυτόσημες τόσο με την αλληλεξάρτηση των δρώντων υποκειμένων όσο και με την ικανότητα των τελευταίων να παρατηρούν και να μοιράζονται ιδέες και εμπειρίες, πετυχαίνοντας τον έλεγχο του υπερβάλλοντος «εγώ» τους, το οποίο σε κάθε περίπτωση υπαινίσσεται προσωπική φιλοδοξία, εγωισμό και εγωκεντρισμό εντός και εκτός του χώρου εργασίας. Ο εργαζόμενος οφείλει ταυτόχρονα να είναι και να μην είναι ο εαυτός του –έρχεται δηλαδή κάποια στιγμή κατά την οποία ο εργαζόμενος ερμηνεύει κάποιο ρόλο. Αυτή είναι και η στιγμή που το άτομο, απομακρυνόμενο από τον εγωιστικό «εαυτό» του πλησιάζει το ρόλο και ενεργεί αυτοβούλως και δημιουργικά μεν, αλληλεξαρτώμενο και με κοινά εργασιακά ζητούμενα δε.

Σε κάθε λοιπόν εργασιακό χώρο, τα προσωπικά κίνητρα των εργαζομένων είναι μπορεί να διαφέρουν, όλα, όμως, σε κάποιο βαθμό ορίζονται σε ένα κοινό αξιακό υπόστρωμα το οποίο παράγει η συγκεκριμένη κοινωνία. Αυτά τα πολιτισμικά δεδομένα, όπως παρατηρεί ο Scheff, στην πραγματικότητα συμβολίζουν ένα ενιαίο κρυμμένο κίνητρο, τη διατήρηση της εικόνας του ατόμου στα μάτια του άλλου.³⁹ Η ιδιαίτερη ωστόσο μορφή που αυτό το υπόστρωμα λαμβάνει για κάθε ατομική συνείδηση έχει να κάνει τόσο με το εργασιακό περιβάλλον και τη φύση της εργασίας,

---

³⁸ Τσιβάκου 2000, 272.

³⁹ Scheff 1994, 8.

αλλά και με την κατάσταση στην οποία εισέρχεται το άτομο μέσα στον εργασιακό χώρο. Η επιρροή που δέχεται το άτομο μέσα στο εργασιακό του περιβάλλον άπτεται άμεσα της συγκροτήσεώς του⁴⁰ και μαζί με τις γνωσιακές δομές του ατόμου και το ρόλο συγκροτούν το ερμηνευτικό του σύστημα.

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι βασικό στοιχείο της λειτουργίας των κοινωνικών σχέσεων είναι η *επικοινωνία*. Στους προαναφερθέντες ορισμούς, τόσο ο Weber όσο και η Τσιβάκου κάνουν λόγο για *στάσεις* ή *επικοινωνιακά ενεργήματα*. Το ζήτημα της επικοινωνίας στις κοινωνικές σχέσεις είναι ακανθώδες, καθώς, όπως παρατηρεί η Τσιβάκου, *οι εν λόγω σχέσεις υπάγονται στους κανονιστικούς περιορισμούς της ίδιας της επικοινωνίας, ήτοι στην αδήριτη ανάγκη της αυτοαναφοράς, αλλά και του οργανωσιακού πλαισίου που τη φιλοξενεί*.⁴¹ Η επικοινωνία χαρακτηρίζει ποιοτικά τις κοινωνικές σχέσεις σε μεγάλο βαθμό, αφού μέσω αυτής κρίνεται αν μια κοινωνική σχέση είναι σχέση εκμετάλλευσης, ή εργαλειακή ή χαρακτηρίζεται από ισοτιμία και αλληλέγγυα αμοιβαιότητα. Η αλληλέγγυα αμοιβαιότητα δεν ταυτίζεται με την αλληλεγγύη: ο δεύτερος όρος σημαίνει την κατανόηση της κατάστασης του άλλου και την υποστήριξη σε αυτόν πέρα από κάθε εργαλειακή σκοπιμότητα, με προϋπόθεση την εμπιστοσύνη ότι υπάρχει ομοιότητα μεταξύ της ηθικής στάσης του άλλου και αυτής του υποκειμένου· ο πρώτος όρος περιλαμβάνει επιπλέον την έννοια της ισοτιμίας με την έννοια της ισοδύναμης συμμετοχής στα αποτελέσματα της δράσης.⁴²

Σε ένα «ανοιχτό σύστημα», όπως μια ζωντανή κοινωνία ατόμων σε έναν ορισμένο εργασιακό χώρο, η γλώσσα και η προφορικότητα είναι τα βασικότερα εργαλεία προς την επίτευξη του κοινού προσωπικού στόχου και την ικανοποίηση των ατομικών κινήτρων και τις επικοινωνίας. Δεδομένου ότι *μέσα στο λόγο που αναπτύσσουν οι συμμετέχοντες πραγματοποιείται η παρατήρηση του άλλου και συγκροτείται η ηθική κρίση*⁴³ οι κοινωνικές σχέσεις εκείνες που εγείρουν αισθήματα αλληλεγγύης και ισοτιμίας χαρακτηρίζονται από ελεύθερο λόγο. Μέσω της προφορικότητας ο προσωπικός χαρακτήρας της επικοινωνίας ευνοεί τους συναισθηματικούς δεσμούς και την αίσθηση συλλογικότητας. Σε αυτήν την περίπτωση η τεχνολογία είναι συχνά υποκατάστατο του προφορικού λόγου.

---

⁴⁰ Τσιβάκου 1999, 273.

⁴¹ Τσιβάκου 2006, 20.

⁴² Τσιβάκου 2006, 60-63.

⁴³ Τσιβάκου 2006, 64.

Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται, είναι αν μία πολιτιστική οργάνωση όπως το προτεινόμενο Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών μπορεί να έχει πρακτικές που να ευνοούν την ανάπτυξη τέτοιου είδους επικοινωνίας και κατ' επέκταση τέτοιου είδους κοινωνικές σχέσεις.

β. Το Ελληνικό Ινστιτούτο ως οργάνωση εντάσεως γνώσης: Διοίκηση και κουλτούρα.

Ανεξαρτήτως της οργανωσιακής δομής του Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών, καθίσταται απαραίτητη η τήρηση ορισμένων προϋποθέσεων προκειμένου για την ομαλή του λειτουργία, κυρίως σε ο,τιδήποτε αφορά στις κοινωνικές σχέσεις που θα αναπτυχθούν εντός του.⁴⁴ Το Ινστιτούτο είναι αναγκαίο να παρέχει το πλαίσιο για την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων αλληλέγγυας αμοιβαιότητας, δεδομένου ότι σε ό,τι έχει να κάνει με τη σύναψη κοινωνικών σχέσεων οι εργαζόμενοι πρέπει να έχουν την αίσθηση της ισοτιμίας, άρα και ισοδύναμης συμμετοχής στα αποτελέσματα της δράσης και κοινή κατανόηση, κάτι που θα συντείνει στην εγκατάσταση συνθηκών πνευματικής ομοιότητας ανάμεσά τους. Εν ολίγοις, η επιλεγείσα διοίκηση πρέπει να επιδιώκει τόσο τη δημιουργία καινοτόμου αντικειμένου όσο και την ανάπτυξη της προφορικότητας και επικοινωνίας μεταξύ των μελών της.

γ. Οργανωσιακή Δομή

1. Το Ελληνικό Ινστιτούτο ως οργάνωση εντάσεως γνώσης: Η Μητρική Οργάνωση ή Οργάνωση Μητρώου

Το περιβάλλον μέσα στο οποίο θα αναπτύξει τις δράσεις του ο Ελληνικός Φορέας είναι, όπως έχει αναφερθεί προηγουμένως, εξαιρετικά απαιτητικό, τόσο ερευνητικά όσο και σε διοικητικό επίπεδο. Η σύσταση και δημιουργία ανταγωνιστικών και βιώσιμων διαδρομών οι οποίες θα αναδεικνύουν το πολυπόικλο

---

⁴⁴ Στην παρούσα εργασία ως κοινωνικές σχέσεις αναφερόμαστε στις σχέσεις εκείνες οι οποίες πραγματώνονται εντός θεσμισμένου πεδίου δράσης ανάμεσα σε δρώντα υποκείμενα, όταν αυτά ανταλλάσσουν επικοινωνιακά ενεργήματα, τα οποία κατά την ανταλλαγή μετασχηματίζονται και καταλήγουν σε αποτελέσματα δράσης, ικανά με τη σειρά τους να επηρεάζουν τη συμπεριφορά των δρώντων Υ και να επανακαθορίζουν τον προσανατολισμό τους στην πορεία της δράσης, κατά την Τσιβάκου 2006, 58.

πολιτιστικό απόθεμα της Ελλάδας αλλά – κυρίως - των υπολοίπων συμβαλλόμενων χωρών προϋποθέτουν ευρύτητα γνωστικών πεδίων και συνθετική ικανότητα πολυάριθμων ειδικών. Συνεπώς καθίσταται κρίσιμο ο φορέας που θα δημιουργηθεί να δύναται να απασχολήσει συνδυασμό επιστημόνων ανά διαδρομή, αλλά και διοικητικών υπαλλήλων που θα εμπλέκονται κατά περίπτωση προκειμένου για την υλοποίηση του εκάστοτε προγράμματος.

Μία πολύπλοκη μορφή οργάνωσης η οποία θα μπορούσε εν δυνάμει να υποστηρίξει τις παραπάνω ιδιομορφίες και απαιτήσεις του Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών είναι η οργάνωση μητρώου ή μητρική (matrix organization). Με τον όρο αυτό εννοούμε μία οργάνωση τέτοια, βασικό χαρακτηριστικό της οποίας αποτελεί η κατά περίπτωση σύσταση ομάδων ή υποομάδων έργου των οποίων τα μέλη θα μπορούν να ανήκουν σε τμήματα διαφορετικών οργανισμών ή φορέων.

Βάσει αυτού του οργανωσιακού μοντέλου προτείνεται τη συμμετοχή τριών Ελληνικών υπουργείων, του Υπουργείου Πολιτισμού, Υπουργείο Εσωτερικών και Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης. Τα μέλη των ομάδων που θα προέρχονται και θα ανήκουν εργασιακά στα υπουργεία αυτά θα έχουν ως με αποκλειστική απασχόληση τις εκάστοτε υπό σχεδιασμό διαδρομές. Στη περίπτωση μιας τέτοιας μορφής οργάνωσης, η επίβλεψη θα πρέπει να παραμείνει στους υπευθύνους των τεσσάρων τμημάτων των ισάριθμων υπουργείων, οι οποίοι θα φέρουν την ευθύνη της αποτελεσματικής ανάπτυξης δραστηριοτήτων που αφορούν στις κατά περίπτωση διαδρομές.⁴⁵

Οποσδήποτε ο καθορισμός των εμπλεκόμενων τμημάτων αποτελεί τη βάση μιας οργάνωσης τέτοιας μορφής. Όσον αφορά στο Υπουργείο Πολιτισμού, το οποίο ήδη ασχολείται με παρόμοιες δραστηριότητες, αρμόδιο τμήμα είναι αυτό των Ελληνικών και Ξένων Επιστημονικών Ιδρυμάτων, Οργανισμών και Διεθνών Θεμάτων, το οποίο υπάγεται στη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και απασχολεί κυρίως αρχαιολόγους και μουσειολόγους. Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), από την πλευρά του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης, θα ήταν δυνατό να συνεισφέρει στην υλοποίηση και την οικονομική εκμετάλλευση των πολιτιστικών διαδρομών μέσω του τμήματος Ανάπτυξης Νέων Μορφών Τουρισμού που αντικείμενο έχει την προώθηση και ενίσχυση εναλλακτικών

---

⁴⁵ Μπουραντάς 1992, 90.

τουριστικών προτάσεων. Όσον αφορά, τέλος στο Υπουργείο Εσωτερικών, ο ρόλος του θα ήταν διεκπεραιωτικός σε ό,τι έχει να κάνει με διαδικαστικά ζητήματα μεταξύ των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης – οι οποίοι είναι εξαιρετικά σημαντικοί καθώς φαίνεται από την εμπειρία των υφισταμένων πολιτιστικών διαδρομών - στην εκάστοτε διαδρομή.

Βασικό πλεονέκτημα μιας οργανωσιακής δομής τέτοιου τύπου είναι η δυνατότητα *εξάλειψης των φραγμών που υπάρχουν ανάμεσα στις εξειδικεύσεις, επιτρέποντας σε άτομα με διαφορετικά λειτουργικά υπόβαθρα να συντήξουν τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους στην προσπάθεια για την επίλυση κοινών προβλημάτων.*⁴⁶ Η δυνατότητα ευελιξίας του προσωπικού μεταξύ των τμημάτων και η επικοινωνία τους με στόχο τη σύνθεση των διαδρομών αποτελούν δύο ακόμα ουσιαστικά πλεονεκτήματα της οργάνωσης μήτρας. Επίσης, μία οργάνωση τέτοιου τύπου ευνοεί τη συνεργασία τομέων με οριζόντιο τρόπο προς την επίλυση διατομεακών ζητημάτων, αφού τα μέλη της οργάνωσης δεν είναι συνήθως αποκλειστικά δεσμευμένα σε κάποια ομάδα έργου. Η οριζόντια διατομεακή επιτροπή δύναται να συνέρχεται σε τακτά διαστήματα και απαρτίζεται από τους επί κεφαλής των τομέων. Αρμοδιότητα της επιτροπής αυτής είναι η επισκόπηση και η αξιολόγηση του έργου των επί μέρους τομέων.

Στην περίπτωση ενός αυστηρά γραφειοκρατικού οργανισμού, όπου επικρατεί η αυξημένη τυποποίηση, το προϊόν της έρευνας δε διαχέεται με τρόπο τέτοιο ώστε να μπορεί να υλοποιηθεί άμεσα. Επίσης, η οργάνωση μητρώου μειώνει τις λεγόμενες γραφειοπαθολογίες (bureaupathologies), συνεπώς τα μέλη των τμημάτων που θα ασχολούνται αποκλειστικά με τις διαδρομές δε θα αποσπώνται από καμία άλλη δραστηριότητα του υπουργείου στο οποίο υπάγονται.⁴⁷ Επιπλέον, εντός μιας τέτοιας οργάνωσης, διευκολύνεται και η αποδοτικότερη τοποθέτηση και αξιοποίηση ειδικών διαφόρων γνωστικών πεδίων, επιτυγχάνονται, δηλαδή, οικονομίες κλίμακας.

Αναμφίβολα, η γραφειοκρατική δομή και η εργασιακή κουλτούρα του ελληνικού δημοσίου καθίστανται βασικοί παράγοντες αποτυχίας ενός τέτοιου οργανωσιακού σχήματος. Οι ομάδες εργασίας, ως δημόσιοι υπάλληλοι διαφορετικών εν πολλοίς καθεστώτων (μόνιμοι, αορίστου, έκτακτοι) πιθανώς να αδυνατούν να απεγκλωβιστούν από τη γραφειοκρατία και να συνεργαστούν παραγωγικά. Επιπλέον, ακριβώς αυτές οι διαφορές στο υπαλληλικό καθεστώς μπορούν να επιφέρουν

---

⁴⁶ Μόργκαν 2000, 81.

⁴⁷ Robbins 2000, 193.

συγκρούσεις. Όπως περιγράφει ο Μόργκαν, *προβλήματα ανακύπτουν ιδιαιτέρως όταν αναπτύσσονται συγκρούσεις ανάμεσα στις δεσμεύσεις και τις ευθύνες που έχει κάποιος σε σχέση, από τη μία μεριά, με το τμήμα του, και από την άλλη, με την ομάδα του. Αυτό ισχύει κυρίως στις τυπικές οργανώσεις μητρώου όπου οι ομάδες έργου λειτουργούν στη βάση μιας ισχυρής γραφειοκρατικής δομής.*⁴⁸

Η διάβρωση των ομάδων έργου λόγω της επικρατέστερης δέσμευσης στο έργο των υπουργικών τμημάτων των μελών της αποτελεί το μεγαλύτερο ίσως κίνδυνο της μητρικής δομής. Καθώς ο διττός ρόλος των εργαζομένων (ως μέλη του τμήματος και μέλη της ομάδας, στις περιπτώσεις εκείνες όπου η ενασχόληση με το αντικείμενο δεν είναι αποκλειστική και αποσπά τον εργαζόμενο) απαιτεί πιθανώς περισσότερες εργατοώρες και αφοσίωση (αναγκαίες και χρονοβόρες διατμηματικές συσκέψεις των ομάδων εργασίας, έρευνα εκτός γραφείου κτλ), ο Μόργκαν εισηγείται κατάλληλες αμοιβές και δικαιοδοσίες προς ενθάρρυνση των επιπλέον δραστηριοτήτων.⁴⁹ Επιπρόσθετα, μια μητρική οργάνωση συχνά συνεπάγεται την *αύξηση των διοικητικών στελεχών, του χρόνου συντονισμού, πράγμα που δημιουργεί υψηλότερα διοικητικά κόστη (σπατάλη χρόνου σε συναντήσεις, εμπλοκή αρκετών στη λήψη αποφάσεων, πολλά έντυπα κλπ).*⁵⁰ Γεγονός είναι, όμως, ότι τα προνόμια αλλά και οι αμοιβές αυτές προαπαιτούν ένα σύστημα σαφώς ελαστικότερο από αυτό του ελληνικού δημοσίου, όπου τέτοιες κινήσεις είναι σχεδόν αδύνατες και του οποίου στόχος είναι εν πολλοίς η μείωση του διοικητικού κόστους.

Ακριβώς, δε, αυτή η διαφορά στο υπαλληλικό καθεστώς δυσχεραίνει πολλές φορές τις σχέσεις μεταξύ των υπαλλήλων-μελών ομάδων, η εργασία των οποίων πάνω στις διαδρομές απαιτεί συναδελφικότητα και άριστες διαπροσωπικές σχέσεις. Επιπλέον, έχει διατυπωθεί ότι μεγάλο μειονέκτημα των οργανώσεων μητρώου είναι οι διεκδικήσεις εξουσίας αλλά και το εργασιακό άγχος που καλλιεργούν. Καθώς η έννοια της κεντρικής διοίκησης στο σχήμα αυτό είναι αποδυναμωμένη και κάθε μέλος της ομάδας έργου δεν έχει έναν μόνο αλλά διαφορετικό κατά περίπτωση προϊστάμενο, η σύγχυση της εξουσίας και η αμφισημία των εντολών δεν είναι δύσκολο να οδηγήσει σε προστριβές. Είναι, με άλλα λόγια, δύσκολο να καθοριστεί σε μια οργάνωση μήτρας ποιος αναφέρει σε ποιον και ποιος προϊστάται ποίου. Αντίθετα, σε ένα αμιγώς γραφειοκρατικό μοντέλο, δεν υπάρχει μεγάλο περιθώριο παρέκκλισης

---

⁴⁸ Μόργκαν 2000, 82.

⁴⁹ Μόργκαν 2000, 82.

⁵⁰ Μπουραντάς 1992, 91.

από το συνηθισμένο τρόπο διοίκησης και παρεξηγήσεις τέτοιου, τουλάχιστον, τύπου, είναι δυνατόν να αποφεύγονται.⁵¹

2. Το Ελληνικό Ινστιτούτο ως οργάνωση εντάσεως γνώσης: Το Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου.

Το Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών μπορεί να συσταθεί ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και να τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού. Οι σχετικές με την οργανωτική του διάρθρωση, τις αρμοδιότητες, τους πόρους κλπ. διατάξεις δέον είναι να περιλαμβάνονται σε ιδιαίτερο αυτόνομο νομοθέτημα, το οποίο αυτονόητα θα περιέχει και τις απαραίτητες νομοθετικές εξουσιοδοτήσεις προς τον αρμόδιο Υπουργό Πολιτισμού για τη ρύθμιση⁵² επί μέρους λειτουργικών ζητημάτων.

Σύμφωνα με τη μορφή αυτή, όργανα διοίκησης του Ινστιτούτου είναι το Διοικητικό Συμβούλιο και ο Πρόεδρος – Διευθύνων Σύμβουλος. Το Διοικητικό Συμβούλιο διορίζεται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, ο οποίος αποφασίζει και για τον αριθμό των μελών του, καθώς και για την ορισμένου χρόνου θητεία τους. Το Διοικητικό Συμβούλιο ορίζει και διαμορφώνει τις κατευθύνσεις της πολιτικής και στρατηγικής του Ινστιτούτου και έχει τη γενικότερη εποπτεία των οικονομικών του (είναι δηλαδή υπεύθυνο για τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις, τον προϋπολογισμό, τον ισολογισμό και τις τυχόν αναθεωρήσεις). Ως προϊστάμενος και συντονιστής των αρμοδίων τμημάτων, ο Πρόεδρος – Διευθύνων Σύμβουλος του Ινστιτούτου εποπτεύει και αξιολογεί το έργο τους, παρακολουθώντας την πορεία των προγραμμάτων και την εφαρμογή τους. Σε συνεργασία με τους ορισμένους από τον ίδιο προϊσταμένους των τμημάτων του Ινστιτούτου, ο Πρόεδρος – Διευθύνων Σύμβουλος συντάσσει το πρόγραμμα δράσης του στην αρχή κάθε έτους, θέτοντας έτσι τους βασικούς στόχους και τις αρχές στο πλαίσιο δράσης του ορισμένου από τον Υπουργό Πολιτισμού χρόνο (λ.χ. τριετία ή πενταετία), καθώς και την έκθεση πεπραγμένων με το πέρας κάθε χρόνου. Τέλος, ο Πρόεδρος – Διευθύνων Σύμβουλος αποτελεί το σύνδεσμο της Ελλάδας με το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών και το Συμβούλιο της Ευρώπης και αποτελεί εκπρόσωπό της σε θέματα σχετικά με τις πολιτιστικές διαδρομές.

---

⁵¹ Robbins 2000, 193-194.

⁵² Με τη μορφή υπουργικής απόφασης.

Ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, το Ελληνικό Ινστιτούτο Πολιτιστικών Διαδρομών έχει ως αποστολή τη χαρτογράφηση, ανάπτυξη, υλοποίηση, ανάδειξη, προβολή και αξιοποίηση των πολιτιστικών διαδρομών καθώς και τη διαχείριση των οικονομικών πόρων και κονδυλίων που επενδύονται αλλά και προέρχονται από τη δραστηριότητά του.

Οι στόχοι του Ινστιτούτου στην περίπτωση που αυτό θα λάβει τη συγκεκριμένη οργανωσιακή μορφή είναι πολλαπλοί. Πρωτίστως, στόχο του αποτελεί η ανάπτυξη και αποτελεσματική υλοποίηση των πολιτιστικών διαδρομών. Προς αυτή την κατεύθυνση, το Ινστιτούτο αναλαμβάνει την ευθύνη για το συντονισμό και την αποτελεσματική αξιοποίηση των δυνατοτήτων του Δημοσίου και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και των δυνάμεων ιδιωτικής πρωτοβουλίας, καθώς και την αξιοποίηση της εκτενούς υφιστάμενης ευρωπαϊκής εμπειρίας και τον συγχρονισμό με τις ευρωπαϊκές δράσεις. Είναι σαφές το γεγονός ότι, ανάμεσα στους στόχους του Ινστιτούτου συγκαταλέγεται και η αξιοποίηση παντός είδους χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων που αφορούν στην υλοποίηση πολιτιστικών διαδρομών.

Η πολυπλοκότητα των στόχων και η συνθετότητα της αποστολής του Ινστιτούτου καθιστά αναγκαία την υπηρεσιακή του διάρθρωση σε τέσσερα τμήματα: α) Τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξης, β) Τμήμα Υλοποίησης, γ) Τμήμα Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων, και δ) Τμήμα Διοικητικής και Οικονομικής Υποστήριξης. Το Τμήμα Έρευνας και Ανάπτυξης είναι αρμόδιο για την εκπόνηση μελετών, τη χάραξη και το σχεδιασμό των πολιτιστικών διαδρομών. Οι αρμοδιότητες του Τμήματος Υλοποίησης αφορούν κυρίως στην παρακολούθηση, και, κατά περίπτωση, ανάθεση μελετών για την ανάπτυξη των πολιτιστικών διαδρομών, αλλά και για την ανάπτυξη και χρήση του Διαδικτύου ως μέσου προβολής και αξιοποίησης των υφισταμένων και εν διαδικασία προγραμμάτων. Η εφαρμογή της επικοινωνιακής στρατηγικής του Ινστιτούτου τόσο στο εσωτερικό όσο και εκτός Ελλάδος αποτελεί ευθύνη του Τμήματος Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων, το οποίο επιβαρύνεται και με την παρακολούθηση της εξέλιξης των πολιτιστικών διαδρομών σε ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η αρμοδιότητά του αυτή καθιστά το εν λόγω τμήμα υπεύθυνο για τη σύνδεση του Ινστιτούτου με τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς φορείς, καθώς επιφορτίζεται τόσο με την παρακολούθηση των δράσεων των ευρωπαϊκών οργανισμών, αλλά και τη διοικητική εφαρμογή προγραμμάτων ευρωπαϊκής συνεργασίας. Είναι προφανές ότι εκτός των άλλων το τμήμα αυτό καθίσταται αρμόδιο για την οργάνωση και εκπόνηση

διαφημιστικής εκστρατείας που να αφορά στο έργο του Ινστιτούτου αλλά και την κατάρτιση προγράμματος Δημοσίων Σχέσεων και τις επαφές με τον ηλεκτρονικό και έντυπο τύπο. Τέλος, το Τμήμα Διοικητικής και Οικονομικής Υποστήριξης είναι αρμόδιο για θέματα που αφορούν στα οικονομικά και το προσωπικό, αλλά και στην τεχνική υποστήριξη του Ινστιτούτου.

Ο Κρατικός Προϋπολογισμός αποτελεί την κυριότερη πηγή χρηματοδότησης του Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών. Εκτός αυτού, η χρηματοδότησή του προέρχεται από τυχόν έσοδα που περιέρχονται στο Υπουργείο Πολιτισμού, καθώς και από επιχορηγήσεις, προγράμματα και επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και λοιπές κρατικές επιχορηγήσεις. Επιπρόσθετα, το Ινστιτούτο μπορεί να χρηματοδοτείται από ιδιωτικές χορηγίες, κληροδοτήματα και δωρεές.

Από τη δομή ενός τέτοιου οργανισμού προκύπτει ότι στο σύνολό του αποτελεί έως ένα βαθμό, λόγω του σαφώς πολιτιστικού του προσανατολισμού, οργάνωση εντάσεως γνώσης (βλ. παρακάτω), με κάποια χαρακτηριστικά γραφειοκρατίας που οφείλονται κυρίως στον ημι-δημόσιο χαρακτήρα του. Πολλές από τις διαδικασίες ελέγχου και τήρησης πρωτοκόλλου ανάγουν την ύπαρξή τους στην αναγκαιότητα διασφάλισης της διαφάνειας στη λήψη των αποφάσεων και στη διαχείριση του δημόσιου χρήματος με το οποίο χρηματοδοτείται.

VI. Συμπέρασμα - Επίλογος

Όπως διατυπώθηκε και στους στόχους της συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992, στην προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης να στηρίξει και να διαφυλάξει την πολυμορφία και ποικιλία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης εντάσσονται πλήθος δράσεων όπως ο θεσμός της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης (ήδη από το 1985), προγράμματα στήριξης διαφόρων πολιτιστικών κλάδων μέσω των νέων τεχνολογιών αλλά και ερευνητικών προγραμμάτων, ενώ το πρόγραμμα Πολιτισμός (Culture), το οποίο αφορά σε όλες τις μη οπτικοακουστικές πολιτιστικές δραστηριότητες, αποτελεί ένα από τα κορυφαία προγράμματά της.

Η χώρα μας συμμετέχει στις ευρωπαϊκές πολιτιστικές δράσεις και πρωτοβουλίες κυρίως μέσω των αρμοδίων υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, γεγονός που πολλές φορές δυσχεραίνει τη άμεση ή συστηματικότερη ανταπόκριση της Ελλάδας. Το πρόγραμμα των Πολιτιστικών Διαδρομών του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελεί μία από τις δράσεις εκείνες οι οποίες απαιτούν πολυδιάστατη προσέγγιση και συστηματική εργασία. Όπως παρουσιάστηκε αναλυτικότερα και προηγουμένως, οι συνθήκες εργασίας εντός του ΥΠ.ΠΟ. δεν ευνοούν τη χαρτογράφηση, δημιουργία και προώθηση πολιτιστικών διαδρομών διασυνοριακού χαρακτήρα, καθώς αυτές προϋποθέτουν ειδίκευση και συγκέντρωση στο αντικείμενο, αλλά και συγκεκριμένες εργασιακές συνθήκες.

Αυτό που κατέστη ξεκάθαρο από την παραπάνω ανάλυση και πρόταση οργάνωσης του Ελληνικού φορέα πολιτιστικών διαδρομών είναι η αγαστή και γόνιμη σύνδεσή του όχι μόνο με τους αντίστοιχους ευρωπαϊκούς φορείς αλλά και με τους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης. Η συνεργασία με τους τελευταίους είναι ιδιαίτερα σημαντική, αφού στόχος των διαδρομών είναι, μεταξύ άλλων, η ανάπτυξη των περιφερειών, η επιβεβαίωση των ταυτοτήτων και ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους και η προσέλκυση τουρισμού. Οι τοπικές κοινωνίες εμπλέκονται και επωφελούνται άμεσα με τις δράσεις τέτοιου χαρακτήρα, εφ' όσον μέσα από τις διαδρομές τα μνημεία και οι πολιτιστικές ιδιαιτερότητες κάθε τόπου παύουν να είναι απομονωμένες και εντάσσονται σε ένα ευρύτερο κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο.

Η ίδρυση Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών θα είναι επιτυχής εάν και εφ' όσον επιτευχθούν οι παρακάτω στόχοι τόσο για την ίδια τη χώρα όσο και στις σχέσεις της με τα άλλα μέλη της Ε.Ε.:

- ευαισθητοποίηση σε ό,τι αφορά στο ευρωπαϊκό πολιτιστικό απόθεμα και διατήρησή του
- ενθάρρυνση και προβολή του διαπολιτισμικού διαλόγου
- προώθηση και ανάπτυξη της διακρατικής κινητικότητας του ανθρώπινου δυναμικού στο χώρο του πολιτισμού
- διακρατική κυκλοφορία καλλιτεχνικών και πολιτιστικών προϊόντων και έργων

Τόσο η οργάνωση μήτρας όσο και το νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, υποθέσεις εργασίας που αναπτύχθηκαν παραπάνω, έχουν πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα σε σχέση με τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα, ιδιαίτερος εφ' όσον πρόκειται να ενταχθούν στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Παρά ταύτα, στην υποθετική εκείνη περίπτωση κατά την οποία η ίδρυση του Ελληνικού Ινστιτούτου Πολιτιστικών Διαδρομών γινόταν πραγματικότητα, εκτιμώ ότι το αποτέλεσμα που θα επέφερε στην πολιτιστική πολιτική και διαχείριση θα ήταν σαφέστερο και αμεσότερο ως προς τους προαναφερθέντες στόχους σε σχέση με την υφιστάμενη αντιμετώπιση των πολιτιστικών διαδρομών από το ελληνικό δημόσιο.

Εν κατακλείδι, είναι πλέον κοινός τόπος ότι η συγκροτημένη και αποδοτική δράση για το πολιτισμό είναι επιτακτική, και ότι το απασχολούμενο προσωπικό χρειάζεται κατάρτιση αλλά και συγκέντρωση στους στόχους, καθώς και ότι η διαχείριση κοινοτικών κονδυλίων πρέπει να είναι ικανοποιητική αλλά και η κρατική χρηματοδότηση διαρκής. Η ελληνική πρωτοβουλία δε στερείται αγαθών προθέσεων, όμως η κεντρική πολιτιστική διαχείριση μιας χώρας όπως η Ελλάδα δεν μπορεί να στηρίζεται πλέον αποκλειστικά σε αυτές.

VII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ:

«Οι Πολιτιστικές Διαδρομές στην Ελλάδα σήμερα»⁵³

- **Τι σημαίνει για σας ο όρος «Πολιτιστικές Διαδρομές»;**
  - ❖ Δεν τον γνωρίζω (4)
  - ❖ Περιπατητικές περιηγήσεις σε περιοχές όπως αυτή για παράδειγμα της Δράμας.
  - ❖ ένα σύνολο τόπων που αφορά σε μία διαδρομή που έκαναν οι πρόγονοί μας. Ένας δρόμος που ακολουθούσαν κάποτε οι άνθρωποι και τώρα έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για την κουλτούρα μας.
  - ❖ Υποθέτω, κάποια πρωτοβουλία της Ε.Ε. Ή μια διαδρομή στο δάσος με τα Στρουμφ;
  - ❖ Μία μικρή (περπατητή) ή μεγάλη (εκδρομή ημερών) διαδρομή με σταθμούς πολιτιστικού ενδιαφέροντος: αξιοθέατα, εκδηλώσεις, κοκ
  - ❖ Δεν τον είχα ακούσει μέχρι που το άκουσα από εσένα. Φαντάζομαι κάτι σαν την ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων αλλά σε πιο ευρύ πεδίο χωρικά.
  - ❖ Το θέμα για το οποίο δούλευε η Αγιάτη πέρσι.
  - ❖ Πολιτιστικές εκδηλώσεις με γνώμονα την ανάδειξη και εξάπλωση της πολιτιστικής κληρονομιάς και της εξέλιξης της πολιτιστικής πορείας μέσα στο χρόνο σε διάφορους τομείς πολιτισμού.
  - ❖ Με παραπέμπει σε διαφημιστική καμπάνια Υπουργείου Πολιτισμού ή Τουρισμού
  - ❖ Περιηγήσεις όπου στη διάρκεια της διαδρομής τους μπορείς να ασχοληθείς με διαφόρων ειδών πολιτιστικές δραστηριότητες (π.χ. επίσκεψη σε μουσεία, περιοχές ιστορικού / πολιτιστικού ενδιαφέροντος, κλπ)
  - ❖ Μπαράκια, θέατρο, χορός, ξεφάντωμα κ.λπ.

---

⁵³ Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε είτε ως αρχείο word μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, είτε με τη μορφή ιστοσελίδας, και είναι ακόμη διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.surveymonkey.com/s.aspx?sm=owXB_2fvIT0nkTIUFpLvUxqg_3d_3d

- ❖ Η προβολή του πολιτισμού ενός τόπου από το παρελθόν μέχρι τις μέρες μας με ιδιαίτερη έμφαση στη συλλογική μνήμη. Παρουσίαση κοινών στοιχείων που δένουν περιοχές. Δρόμοι που καλύπτουν χρονικές περιόδους και συνδέουν πολιτισμούς.
- ❖ Υποθέτω πως αναφέρεται σε προσχεδιασμένες προτάσεις διαδρομών / περιηγήσεων σε συγκεκριμένα χωρικά όρια. Διαδρομές που θα έχουν προσδιοριστεί βάσει ιστορικών, μυθολογικών, γεωγραφικών και άλλων χαρακτηριστικών, τα οποία και θα θέλουν να τονίσουν.
- ❖ Το αντιλαμβάνομαι σημειολογικά ως μια σχεδιασμένη έκθεση η φεστιβάλ που θα με πήγαινε σε πολλά διαφορετικά σημεία, συνδυάζοντας την διαδρομή με την κυριολεκτική έννοια ως την διαδικασία της πορείας σε ένα άλλο γεωγραφικό σημείο αλλά και μεταφορικά σε ένα «διαφορετικό πολιτιστικό σημείο».
- ❖ Νομίζω ότι "Πολιτιστικές Διαδρομές" πρόκειται κάποιο πολιτιστικό πρόγραμμα που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και έχει να κάνει με το Υπουργείο Πολιτισμού. Ντρέπομαι που το λέω, ως υπάλληλος του Υπουργείου αλλά δεν θυμάμαι τίποτα ακριβώς.
- ❖ Den ksero akriivos - nomizo pos einai organomenes/ proteinomenes diadromes/ eksormiseis se toposies tis elladas pou exoun politistiko, istoriko i allo plouto gia tin anadiksi tous
- ❖ Τουριστικές διαδρομές με σκοπό την επαφή με ιστορικά και άλλα μνημεία.
- ❖ Πολιτιστικές περιηγήσεις
- ❖ Κάποια οργανωμένη ξενάγηση σε σημαντικά πολιτιστικά μνημεία, ή κάποια έκθεση διάρκειας που προβάλλει σημαντικά μνημεία του τόπου μας.
- ❖ Taxidiotika monopatia pou sindiazoun psixagwgia kai ekpaideusi.
- ❖ Μια εναλλακτική μορφή τουρισμού ή θεματικός τουρισμός. Διαδρομές σε μέρη με πολιτιστικό, θρησκευτικό, ιστορικό ενδιαφέρον που προτείνονται στους τουρίστες με στόχο την ανάδειξη αυτών των περιοχών.
- ❖ διαδρομές ανά τη χώρα που περιλαμβάνουν επισκέψεις σε τοποθεσίες πολιτιστικού ενδιαφέροντος
- ❖ Διαδρομές στην Ελλάδα (ή σε άλλη χώρα ή και σε πολλές χώρες) οι οποίες γεωγραφικά συνδέονται με κάποιο ιστορικό, κοινωνικό, θρησκευτικό γεγονός. Διαδρομές δηλ. που αποτελούνται από τα μέρη στα οποία συνέβη το γεγονός

αυτό και συνήθως (ή θα έπρεπε) συνοδεύονται από σχετικά μνημεία, μουσεία κλπ.

- ❖ Περιλαμβάνει μνημεία και χώρους, όπου απεικονίζονται ή παρουσιάζονται στοιχεία και εκφράσεις πολιτισμού σε μια εξελικτική πορεία.
- ❖ υποθέτω πως πρόκειται για διαδρομές - οδοιπορικά που προτείνονται από κάθε κράτος της ΕΕ στα πλαίσια της προσπάθειας για τουριστική ανάπτυξη του κάθε τόπου.
- ❖ δεν ξέρω αλλά θα υπέθετα ότι είναι μια διαδρομή σαν ξενάγηση γύρω από ή σχετική με κάποιο πολιτιστικό θέμα
- ❖ Έλα ντε! Σαν όνομα ενημερωτικής εκπομπής σε κρατικό κανάλι ακούγεται. Ίσως μία ανασκόπηση του πολιτισμού μια χώρας?
- ❖ Δεν είμαι σίγουρη ότι γνωρίζω... Υποθέτω διαδρομές με πολιτιστικό / αρχαιολογικό ενδιαφέρον;

• **Γνωρίζετε κάποια / ες Ευρωπαϊκές Πολιτιστικές Διαδρομές; Αν ναι, ποια / ες**

- ❖ Όχι (20)
- ❖ Της Ελιάς;
- ❖ Εκείνες για τις οποίες εργάστηκε η Αγιάτη (Χίος – Ανατ. Βουλγαρία).
- ❖ Φαντάζομαι αφορούν δημοφιλείς προορισμούς, αλλά δεν φέρνω κάτι συγκεκριμένο στο νου.
- ❖ Δρόμοι της ελιάς
- ❖ Κάτι μου θυμίζει αλλά δεν μπορώ να ανακαλέσω αυθόρμητα
- ❖ den ksero alla mipos sto pilio einai kapoia - kati nomizo mou elege i mama mou alla den thimamai!
- ❖ Stin Italia i toscani gia paradigma proferei panemorfes diadromes sindismenes me pirgous, lutra alla kai kalodiatirimena xwria tu 12ou aiwna xtismena apo Rwmeus.
- ❖ Ναι - τη διαδρομή προς τον καθεδρικό ναό Santiago Compostella που είναι πολύ γνωστός στην Ισπανία (μου προτάθηκε από συναδέλφους όταν ήμουν στην Ισπανία)
- ❖ Όχι (νομίζω). Ξέρω τους δρόμους του κρασιού και την διαδρομή που ακολούθησε ο Απόστολος Παύλος. Αλλά δεν ξέρω αν ανήκει στις

πολιτιστικές διαδρομές. Και δεν κάνω google πριν απαντήσω, γιατί υποθέτω ότι δεν το θες αυτό.

- ❖ Νομίζω ότι είναι ευρωπαϊκή διαδρομή και αφορά στην ελιά και στη διάδοση την συμβολικής της σημασίας αλλά και της χρησιμότητάς της μέσω ενός πρωτότυπου συσχετισμού της με την "ελευθερία" της κίνησης της μοτοσυκλέτας, που πραγματοποιήθηκε με εικαστικές προσεγγίσεις αλλά και την ολοκλήρωση μιας διηπειρωτικής οδικής διαδρομής επικοινωνώντας μηνύματα. (γεγονός του περασμένου καλοκαιριού)
- ❖ καμία αλλά σίγουρα θα υπάρχουν κάμποσες και στη χώρα μας και στις υπόλοιπες χώρες

• Έχετε ακολουθήσει ποτέ κάποια / ες Ευρωπαϊκές Πολιτιστικές Διαδρομές; Αν ναι, ποια / ες;

- ❖ Όχι (29)
- ❖ Italia, Germania, Ispania, Agglia
- ❖ Μπορεί να έχω και να μην το ξέρω. Νόμιζα ότι ο όρος χρησιμοποιείται μεταφορικά, όχι ότι είναι κυριολεκτικά ένα δρόμος ή μονοπάτι που μπορείς ν' ακολουθήσεις...

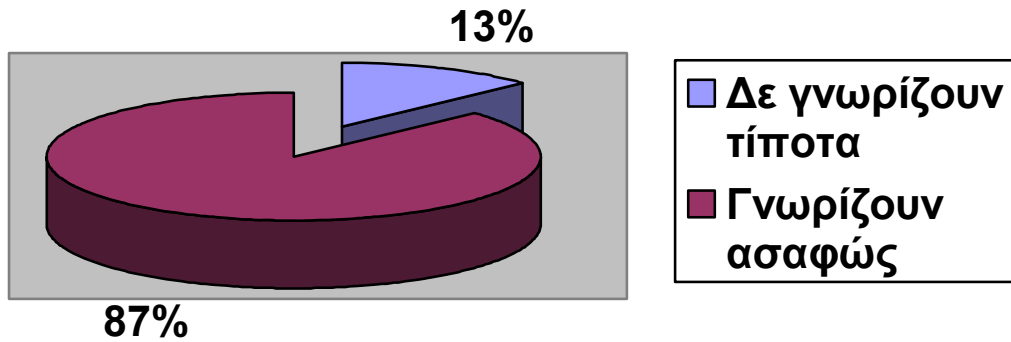
• Αναφέρετε μια Πολιτιστική Διαδρομή στην Ελλάδα σήμερα που θεωρείτε δημοφιλή.

- ❖ Δεν ξέρω (20)
- ❖ δεν γνωρίζω ποια είναι δημοφιλής. είχα την εντύπωση ότι όλα αυτά είναι υπό σκέψη, όχι ότι έχουν πραγματοποιηθεί
- ❖ Η τουριστική εκδρομή της Πελοποννήσου (Μυκήνες, Ολυμπία)
- ❖ Αρκάδι – Ελεύτερνα - Μαργαρίτες Μυλοποτάμου
- ❖ Πολιτιστική διαδρομή στην νεοελληνική μουσική (περίοδο από τον 16^ο αιώνα μέχρι σήμερα) με την ανάδειξη ελλήνων συνθετών όπως τον Ν. Σκαλκώτα.
- ❖ Των Δελφών

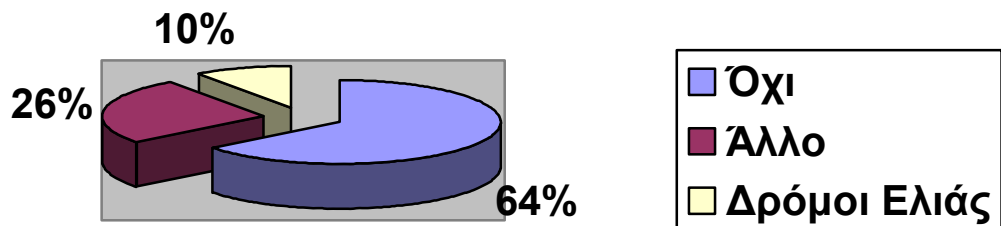
- ❖ Δε γνωρίζω καμία. [Θα μπορούσε για παράδειγμα να είναι μία διαδρομή στις περιοχές, όπου διαδραματίστηκαν οι περσικοί πόλεμοι, ή στους τόπους – σταθμούς του αρχαίου δράματος η ακόμη και στους τόπους εξορίας / φυλάκισης / βασανισμών κατά τη διάρκεια της δικτατορίας.]
- ❖ Pilio? Delfoi kai euriteri giro perioxi?
- ❖ H peloponissos idiaitera ta xwria sta notia opws monembasia, fitheio. Meteora kai oli i boreia ellada (limni plastira ecc.)
- ❖ Η μόνη που γνωρίζω είναι οι 'Δρόμοι της Ελιάς' λόγω της δημοσιότητας που πήρε η πρόσφατη αποστολή τους να διασχίσουν την Ασία
- ❖ αρχαιολογικής σημασίας τοποθεσίες ανά την Κρήτη
- ❖ Δεν μπορώ να θυμηθώ και δεν γνωρίζω αν είναι δημοφιλείς. Οι δρόμοι του κρασιού ίσως, κάποιοι αρχαιολογικοί χώροι, ίσως και θρησκευτικοί προορισμοί.

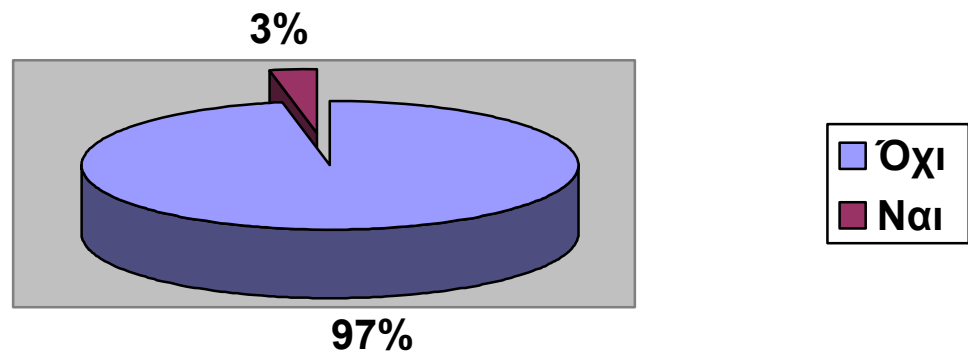
Τι σημαίνει για σας ο όρος "Πολιτιστικές Διαδρομές";

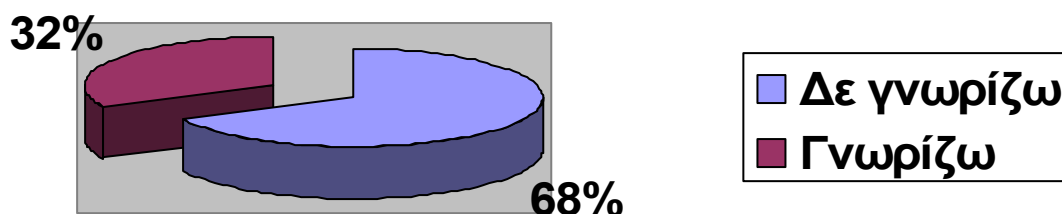
Γνωρίζετε κάποια Ευρωπ. Πολιτιστική Διαδρομή; Αν ναι, ποιά;

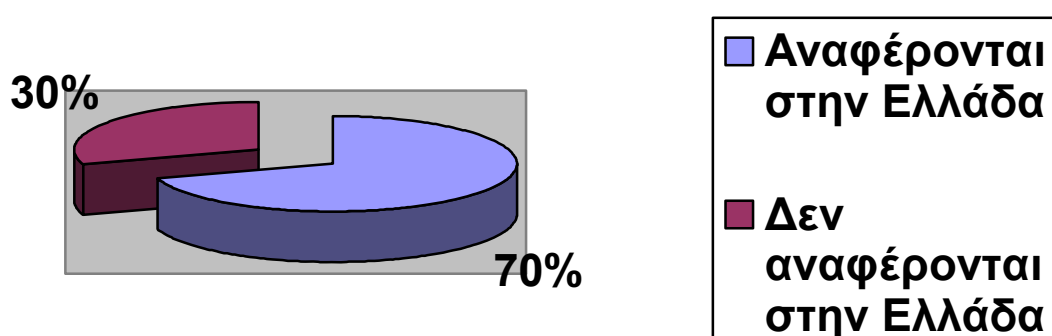
**Έχετε ακολουθήσει ποτέ κάποια
Ευρωπ. Πολιτιστική Διαδρομή;**

Αναφέρετε μια Πολιτιστική Διαδρομή στην Ελλάδα που θεωρείτε δημοφιλή

Από αυτούς που απάντησαν θετικά στην παραπάνω ερώτηση...

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

Μόργκαν Γ. 2000: *Οι όψεις της Οργάνωσης – Εισαγωγή στη Θεωρία Οργανώσεων*, Αθήνα

Μπουραντάς Δ. 1992: *Μάνατζμεντ – Οργανωτική Θεωρία και Συμπεριφορά*, Αθήνα

Παναγιωτοπούλου Ρ. 1997: *Η επικοινωνία στις οργανώσεις*, Αθήνα

Παππής Χ. 2003: *Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας στις συνθήκες της ύστερης νεωτερικότητας μέσα από το πρόγραμμα "Πολιτιστικές Διαδρομές" του Συμβουλίου της Ευρώπης*, Μεταπτυχιακή Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα

Σμπόνιας Κ. 2004: «Accepting Diversity and the Multiple Layers of Modern Greek Identity», στο *Perception and Evaluation of Cultural Landscapes – Proceedings of an International Symposium, Zakynthos, December 1997*, (Π.Ν. Δουκέλλης και Λ.Γ. Μενδώνη επιμ.), *Μελετήματα* 38, Αθήνα, σελ. 117-135

Τζουμάκα Ε. 2005: *Πολιτιστική Διπλωματία – Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές*, Αθήνα

Τσιβάκου Ι., 1999: *Το οδοιπορικό του εαυτού στο χώρο της εργασίας*, Αθήνα, Θεμέλιο

Τσιβάκου Ι., 2006: *Προσφορά και ανταπόδοση στις κοινωνικές σχέσεις*, Αθήνα, Νεφέλη

Ξενόγλωσσες Βιβλιογραφικές Αναφορές

Bintliff J.L. 2004: «Local History and Heritage Management in Greece», στο *Perception and Evaluation of Cultural Landscapes – Proceedings of an International Symposium, Zakynthos, December 1997*, (Π.Ν. Δουκέλλης και Λ.Γ. Μενδώνη επιμ.), *Μελετήματα* 38, Αθήνα, σελ. 137-152

Robbins S.P. 2000: *Essentials of Organizational Behavior*, New Jersey

Scheff T., 1990: *Microsociology – Discourse, emotion and social structure*, Σικάγο και Λονδίνο

Αναφορές στο Διαδίκτυο

<http://extras.ha.uth.gr/sikyon/gr/index.asp> (τελευταία επίσκεψη: 04/11/2008)

<http://www.olivtreeroute.gr/greek.htm> (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

http://www.symboulos.gr/1/iframe.scr?category_id=15985 (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

<http://www.wineroads.gr/index.php#> (τελευταία επίσκεψη: 01/12/2008)

http://www.seecorridors.eu/?w_p=64&w_l=2 (τελευταία επίσκεψη: 01/12/2008)

<http://www.mozartways.com/> (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=34327&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

<http://www.unaoc.org/> (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=35022&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

<http://www.via-regia.org/> (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

http://www.culture-routes.lu/php/fo_index.php?lng=en&dest=bd_pa_det&rub=78 (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

<http://www.ub.uit.no/northernlights/eng/index.htm> (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)

http://www.culture-routes.lu/php/fo_index.php?lng=en&dest=bd_pa_det&rub=60 (τελευταία επίσκεψη: 30/11/2008)